

Transformacija izraelskog društva kroz prikaz parlamentarnih izbora od 1949. do 2021.

Kurtanjek, Edita

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:442726>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

EDITA KURTANJEK

**ZAVRŠNI RAD
TRANSFORMACIJA IZRAELSKOG DRUŠTVA KROZ
PRIKAZ PARLAMENTARNIH IZBORA
OD 1949. DO 2021.**

Zagreb, kolovoz 2021.

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

**PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI (DIPLOMACIJA)**

**TRANSFORMACIJA IZRAELSKOG DRUŠTVA KROZ PRIKAZ
PARLAMENTARNIH IZBORA OD 1949. DO 2021.**

KANDIDAT: Edita Kurtanjek

KOLEGIJ: Komparativni politički sustavi

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Vladimir Filipović

Zagreb, kolovoz 2021.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	OPĆENITO O DRŽAVI IZRAEL.....	2
2.1.	Cionizam.....	2
2.2.	Struktura društva.....	4
2.3.	Političko uređenje	7
3.	PRIKAZ I ANALIZA IZBORA (1949. -2021.)	13
3.1.	Dominacija laburista i lijevog bloka (1949. – 1977.).....	15
3.1.1.	Izbori za Ustavotvornu Skupštinu – Prvi Kneset (1949.)	15
3.1.2.	Izbori za 2. saziv Kneseta (1951.).....	16
3.1.3.	Izbori za 3. saziv Kneseta (1955.).....	18
3.1.4.	Izbori za 4. saziv Kneseta (1959.).....	19
3.1.5.	Izbori za 5. saziv Kneseta (1961.).....	21
3.1.6.	Izbori za 6. saziv Kneseta (1965.).....	22
3.1.7.	Izbori za 7. saziv Kneseta (1969.).....	23
3.1.8.	Izbori za 8. saziv Kneseta (1973.).....	25
3.2.	Dvoblokovski sustav (1977. – 1996.)	26
3.2.1.	Kritični izbori za 9. saziv Kneseta (1977.).....	26
3.2.2.	Izbori za 10. saziv Kneseta (1981.).....	28
3.2.3.	Izbori za 11. saziv Kneseta (1984.).....	29
3.2.4.	Izbori za 12. saziv Kneseta (1988.).....	31
3.2.5.	Mali kritični izbori za 13. saziv Kneseta (1992.).....	32
3.3.	Umjereni pluralistički sustav (1996. – 2009.).....	34
3.3.1.	Izbori za 14. saziv Kneseta (1996.).....	34
3.3.2.	Izbori za 15. saziv Kneseta (1999.).....	36
3.3.3.	Izbori za 16. saziv Kneseta (2003.).....	37
3.3.4.	Izbori za 17. saziv Kneseta (2006.).....	39
3.4.	Dominacija Likuda i desnog političkog tabora (2009. – 2019.).....	41
3.4.1.	Izbori za 18. saziv Kneseta (2009.).....	41
3.4.2.	Izbori za 19. saziv Kneseta (2013.).....	42
3.4.3.	Izbori za 20. saziv Kneseta (2015.).....	44
3.5.	Izraelska politička kriza (2019. – 2021.).....	45
3.5.1.	Izbori za 21. saziv Kneseta (travanj 2019.).....	45
3.5.2.	Izbori za 22. saziv Kneseta (rujan 2019.).....	46
3.5.3.	Izbori za 23. saziv Kneseta (2020.).....	47
3.5.4.	Izbori za 24. saziv Kneseta (2021.).....	48

4. ZAKLJUČAK.....	50
POPIS LITERATURE.....	54
POPIS GRAFIKONA I TABLICA.....	58

1. UVOD

„Dvije tisuće godina stara nada, biti slobodan narod u našoj Domovini“, stihovi su službene izraelske himne koji su oživotvoreni kada je 14. svibnja 1949. stvorena Država Izrael, jedinstvena pojava na prostoru Bliskog istoka. Židovska i demokratska u okruženju arapskih i muslimanskih svojim neupitnim talentom za preživljavanje izaziva pozornost i fascinaciju. No, još više intrigira neprestana unutarinja dinamika heterogenog društva oblikovanog periodičkim naseljeničkim valovima iz različitih dijelova svijeta, ali i interakcijom s neposrednom okolinom i međunarodnom zajednicom.

Povijest pamti kako su upravo sekularni Židovi Aškenazi nošeni idejom političkog cionizma najzaslužniji za stvaranje države koju su nastojali organizirati na temeljima sekularnog cionizma i socijalizma. Prvih par desetljeća, njihovi potomci bili su glavni faktori političke i društvene moći u Državi Izrael. No, neprestani ratovi i migracije vremenom su utjecali na transformaciju izraelskog društva i pojavu novih nositelja političkog utjecaja. Status koji su u početku uživali sekularni Židovi vođeni idejama humanizma i racionalizma, danas uživaju nositelji nacionalno-vjerskog pokreta koje karakterizira spoj političkog realizma i religijskog cionizma.

Stoga je tema ovog rada pratiti transformaciju izraelskog društva kroz prikaz parlamentarnih izbora unazad sedam desetljeća ne bi li se analizom povijesnog i političkog konteksta, pokušalo što jasnije razumjeti kako su i pod kojim okolnostima tekle promjene unutar izraelskog društva.

Sam rad podijeljen je na dva dijela. U prvom dijelu prikazat će se kratka povijest cionizma i upoznavanje kako sa strukturom izraelskog društva tako političkog sustava. U drugom dijelu, analizirat će se svi izbori za izraelski parlament (Kneset) od 1949. pa do 2021. godine ne bi li se u zaključnom dijelu dobili odgovori kako je od izbora do izbora tekla transformacija izraelskog društva i koji su sve faktori na to utjecali.

2. OPĆENITO O DRŽAVI IZRAEL

U ovom prvom dijelu rada ukratko će se opisati nastanak i razvoj cionizma, približiti struktura društva i pobliže upoznati elementi političkog uređenja.

2.1. Cionizam

Moderna izraelska država rezultat je predanog rada cionističkog pokreta s kraja 19. stoljeća, no da bismo u potpunosti razumjeli okolnosti koje su dovele do pojave židovskog nacionalizma i posljedično nastanka države, nužno je zagledati se u daleku prošlost i period s kojim počinje višestoljetno židovsko izgnanstvo odnosno tzv. galut. Kako piše Mirjana Kasapović (2010) Židovi su klasičan, arhetipski narod dijaspore čiji se počeci u izgnanstvu vezuju uz prvo babilonsko razaranje Svetog hrama na brdu Cion koji je još vladar Salomon dao izgraditi i posvetiti 959. godine prije Krista. (Havel, 2015) No, tek će rimsko uništenje Svetog hrama s padom grada Jeruzalema dovesti do ere u sužanjstvu koja će trajati sve do 20. stoljeća.

Središnje zapovijedi u judaizmu vezane su uz prisjećanje. Naglašavajući njegovu važnost ne samo kroz vjersko iskustvo već i kao faktor katarze, oblikovalo se kolektivno sjećanje kao jedan od središnjih elemenata nacionalnog identiteta. Stoga je uništenje hrama, baš kao i ranije izbjavljenje iz Egipta, kroz stoljeća postalo važan simbol i središnji događaj u životu židovskog naroda u dijaspori. (DaDon, 2016) Židovsku dijasporu činila su dva pravca raseljavanja: Zapadni ili sefardski usmjeren prema mediteranskom području Afrike i Europe te istočni ili aškenaski koji je vodio prema Maloj Aziji da bi se nakon nekoliko stoljeća i valova egzodusa najveće židovske zajednice formirale u Osmanskom carstvu, pogotovo na Balkanu te u Srednjoj Europi. (Kasapović, 2010) Do 18. stoljeća glavnu ulogu u životima Židova u dijaspori vodili su rabini kroz tzv. rabinski model židovstva koji je u skladu sa svetim spisima uredio i propisao sve aspekte društvenog života. (Kasapović, 2010) No, kako navodi Havel (2013) pojavom prosvjetiteljstva utkani su temelji za racionalnije promišljanje o vlastitom identitetu i samoodređenju pogotovo među sekularnim Židovima (maskilim) Srednje i Zapadne Europe. Time su stvoreni temelji za nastanak političkog cionizma, nacionalnog pokreta kojem su dva glavna cilja bili stvaranje židovske države i nacionalno samoodređenje. To je dovelo do sukoba između religioznih Židova koji su smatrali da kao i kroz prethodna stoljeća treba čekati na Božji znak i smilovanje, i sekularnih cionista koji su tradicionalne religijske vrijednosti odlučili zamijeniti nacionalizmom, odnosno borbom i proaktivnim pristupom za ostvarenje cionističkih ciljeva.

Prosvjetiteljstvo je odigralo važnu ulogu u razmišljanju o nacionalnoj emancipaciji židovskog naroda, no glavni povod za razvoj cionizma bio je vjerski, ekonomski i politički antisemitizam koji se kroz stoljeća neraskidivo vezao uz povijest Židova u dijaspori. Stoga ne čudi što je život u galutu za cioniste predstavljao negativno značenje koje ih je podsjećalo na moralno ponižavajući i nesiguran život obilježen različitim oblicima diskriminacije i progona koji su željeli okončati stvaranjem vlastite države. (Kasapović, 2010)

Brojni židovski intelektualci počeli su stvarati temelje za razvoj političkog cionizma desetljećima ranije. Od značajnijih autora ističe se Leon Pinsker koji 1882. objavljuje spis „Samoemancipacija“ sugerirajući kako se problem antisemitizma ne može riješiti sve dok Židovi budu živjeli među nežidovima ili gojima. (Havel, 2015) Uz Pinskera, bitno je spomenuti i „Rim i Jeruzalem“ Mosesa Hessea iz 1862. (Kasapović, 2010) No, prvo ime modernog političkog cionizma ostaje Theodor Herzl, židovski intelektualac iz Budimpešte kojeg su upravo Dreyfusova afera i provala antisemitizma u Francuskoj nagnali da 1896. napiše politički manifest „Židovska država – Pokušaj modernog rješenja židovskog pitanja“, koji će ujedno postati svojevrsna cionistička Biblija. U „Židovskoj državi“, Herzl izražava želju za židovskom državom kao aristokratskom republikom utemeljenom na kultu rada i lišenju teokratskih elemenata, a koja bi osigurala trajno utočište za Židove diljem svijeta. (Kasapović, 2010)

Godinu kasnije u Baselu u Švicarskoj je održan Prvi cionistički kongres na kojem su definirana četiri glavna cionistička cilja: naseljavanje Palestine s naglaskom na poljoprivredu i industriju te stvaranje moderne radničke klase, organiziranje lokalnih, regionalnih i zemaljskih tijela u skladu s državnim zakonima, jačanje nacionalne samosvijesti te pristanak vlasti za ostvarenje cionističkih ciljeva. (Kasapović, 2010) Rezultat Prvog kongresa bila je spoznaja cionista kako se židovsko pitanje može riješiti samo stvaranjem židovske države u Palestini. No, politički cionizam nije bio jedinstven pokret već je u sebi sadržavao različite ideološke i političke struje koje su početkom 20. stoljeća dovele do podjele na dva glavna pravca: lijevi radnički cionizam i desni revizionistički cionizam čije je suparništvo povremeno dovodilo do ozbiljnih i nasilnih međusobnih sukoba. (Kasapović, 2010)

Prevlad unutar pokreta odnio je lijevi radnički cionizam koji se profilirao kao ključna karika koja je utjecala na nastanak Jišuva i samog Izraela. Razvijao se pod utjecajem ruskog socijalizma, marksizma i lijevog populizma, no vremenom je idejna nit vodilja postala socijaldemokratska varijanta socijalizma. Ono što je razlikovalo lijevi cionizam od desnog, bila je politička elita koja je stvorila Jišuv kao temelj države te organizirala teritorijalno političko vodstvo pokreta kojem je krajnji cilj bio stvoriti demokratsku i sekularnu nacionalnu državu. S

tim rečeno, u ideološkom smislu lijevi cionizam predstavljao je svojevrsni oksimoron nastojeći pomiriti ideje nacionalnog s univerzalnim socijalističkim idejama. Tako da u kontekstu lijevog cionizma govorimo o obliku tzv. konstruktivnog cionizma koji karakterizira međuklasna suradnja, kult rada ali i kapitalističko društvo. (Kasapović, 2010)

Desni revizionistički cionizam javio se kao reakcija na lijevi, a djelovanjem je usko bio ograničen uz lik i djelo Vladimira Žabotinskog, radikalnog židovskog nacionalista podrijetlom iz Rusije koji je uzor vidio u korporativnim fašističkim diktaturama, posebno Mussolinijevoj Italiji. Najviše vrijednosti predstavljale su nacija i domovina koje su pretpostavljene svakom pojedincu, skupini ili kolektivu, i gdje se veze među ljudima stvaraju na osnovi krvi, povijesti i jezika, a ne građanske i političke jednakosti. (Kasapović, 2010) Žabotinski je kao pristaša filozofskog monizma sav fokus prebacio na samo jedan cilj izražen kroz ideju stvaranja nacionalne države s obje strane Jordana koja bi se temeljila na protusocijalizmu i aktivnom nacionalizmu, a što bi se moglo ostvariti samo masovnom kolonizacijom i uz podršku međunarodne zajednice. Iako su ideje desnog revizionizma poražene u začetku izraelske države, 70-ih godina 20. stoljeća ponovno su uskrsnule zahvaljujući Menahemu Beginu, utemeljitelju Likuda, druge stranke po važnosti u izraelskoj povijesti. (Kasapović, 2010) Upravo je pojava Likuda najavila novi period u povijesti u kojem je revitalizacija desnog cionizma počela nagrizati neupitnu vladavinu vrijednosti „konstruktivnog socijalizma“ koje su stvorile Državu Izrael.

Na kraju, važno se osvrnuti na cionizam iz religiozne i sekularne perspektive. Kako navodi Boris Havel (2013), zaokret u percepciji religioznih Židova prema ideji cionizma koju su ranije odbacivali kao heretičnu, odvijao se postupno i oprezno, a konačnom prevratu presudili su događaji nakon Šestodnevog rata iz 1967. kada veći dio religioznih Židova počinje mijenjati percepciju i prihvaćati nacionalizam. To je dovelo do jačanja nacionalno-religijskog pokreta koji je sve više konkurirao sekularnoj ljevici, inače desetljećima najstabilnijem faktoru izraelske politike. Danas je, ističe Havel (2015), situacija obrnuta, i dok je sekularna ljevica podijeljena i konfuzna, nacionalno-religijski pokret uživa kontinuirani politički utjecaj.

2.2. Struktura društva

Govoreći o društvenoj strukturi, Kasapović (2010) navodi kako je Izrael primjer podijeljenog i pluralnog društva koje je nastalo kao rezultat kompleksnih povijesnih zbivanja, ali i miješanjem stanovništva zahvaljujući različitim migracijskim tokovima, iz različitih dijelova svijeta i u različitim vremenskim periodima, s krajnjim prebivalištem na prostoru

povijesne Palestine gdje je već obitavalo domicilno pretežito arapsko stanovništvo. (Kasapović, 2010)

Naseljeničke valove generalno možemo podijeliti u dvije glavne kategorije. Prva obuhvaća takozvane alijote ili alije, ukupno njih pet, koji su započeli potkraj 19. stoljeća uzrokovani pogromom u Istočnoj Europi. Pri tom je važno razlikovati prvu aliju koju su činili pretežito religiozni Židovi od svih preostalih čiju su strukturu činili dominantno sekularni Židovi iz Srednje i Zapadne Europe koji su pri tom donosili ideje socijalizma i komunizma. Drugu kategoriju činili su useljenički valovi koji su uslijedili odmah po osnutku Države Izrael. Naseljavanje u vrijeme alija nije bilo legalno te se ostvarivalo bez dopuštenja lokalnih vlasti. Pojedini legalisti u cionističkom pokretu poput Theodora Herzla otpočetak su zagovarali isključivo legalno naseljavanje smatrajući podršku lokalnih vlasti ključnim za ostvarenje cionističkih ciljeva, no da je to bilo teško ostvariti uvjerio se i sam Herzl kad je jednom prilikom bezuspješno pokušao ishoditi dozvolu tadašnjeg osmanskog sultana. (Kasapović, 2010) Ništa bolje nije bilo niti za vrijeme britanske mandatne uprave, a od 1940. do 1948. novopridošlice su upućivali u logor na Cipru. (Kasapović, 2016)

Donošenjem Zakona o povratku (hok hašvut) 1950., svim Židovima na svijetu omogućeno je da legalnim putem usele u Izrael i dobiju državljanstvo. (Kasapović, 2016) Useljavanje u Izrael je bilo masovnije od prijašnjeg naseljavanja Palestine, pogotovo u godinama netom nakon osnutka Države Izrael te nekoliko desetljeća kasnije raspadom Sovjetskog Saveza. U samom početku, glavni cilj useljeničke politike izraelskih vlasti bio je stvoriti jedinstveni izraelsko-židovski identitet stapanjem identiteta naseljeničkih grupa iz različitih dijelova svijeta kroz ono što će bivši predsjednik Svjetskog cionističkog kongresa, Abraham Burg opisati kao „lonac za taljenje“. No, iskustva tokom prve i druge demografske revolucije naučila su kako migracija ne podrazumijeva amneziju ni kulturni zaborav tako da je vremenom staru, suviše ambicioznu asimilacijsku politiku zamijenila ona inkluzivna odnosno integracijska. (Kasapović, 2010)

Antisemitizam kao službena ili poluslužbena politika mnogih država natjerala je Židove da utočište pronađu u idejama o nužnosti povratka u Erec Izrael i zasnivanju židovske države. (Kasapović, 2010) Osnivanjem Jišuva i daljnjim naseljeničkim valovima ubrzano se mijenjala, usložnjavala i fragmentirala struktura stanovništva koje je obitavalo na prostoru povijesne Palestine što je dovelo do pojave društvenih rascjepa koji su bili glavni generator sukoba na unutarnjem političkom i vanjskom političkom odnosno regionalnom planu.

Referirajući se na društvene rascjepe, Kasapović (2010) piše o pet glavnih, a to su etnički rascjep između Židova i Palestinaca, unutarnji etnički rascjep između Aškenaza i Sefarda,

vjersko-sekularni rascjep, socijalno-ekonomski rascjep i politički rascjep između ljevice i desnice. Od pet navedenih rascjepa, četiri se tiču židovske zajednice dok peti predstavlja regionalnu dimenziju odnosa Židova i Arapa na Bliskom Istoku.

Unutarnji etnički rascjep čini podjela na Aškenaze i Sefarde. Aškenazi, Židovi europskog porijekla, dio su političke i socijalne elite koja je stvarala Državu Izrael. Pripadaju gornjim i srednjim slojevima, obrazovani su, žive u urbanim centrima, sekularnih su uvjerenja i prozapadne orijentacije. S druge strane, Sefardi ili orijentalni Židovi nisu bili dio cionističke revolucije, doseljavaju se tek kasnije iz arapskih i islamskih zemalja, a pretežito su slabije obrazovani, konzervativni, žive na periferiji i pretežu ka desnom političkom taboru. (Kasapović, 2010) Vjersko-sekularni rascjep mnogi smatraju najvažnijim jer je bitan za određenje identiteta države i nacije, pa dok sekularni Židovi žele državu urediti na liberalno-demokratskim temeljima, vjerska strana zalaže se za ekskluzivno židovsku državu ustrojenu u skladu s vjerskim zakonima na svim područjima društvenog života. (Kasapović, 2010) Što se tiče socijalno-ekonomskog rascjepa, on u izraelskom društvu nije toliko izražen i dugo se vodila polemika oko njegovog postojanja. Izrael je društvo srednjih klasa, karakterizira ga moderno postindustrijsko društvo, a u kojem dominantno prevladavaju uslužne djelatnosti. (Kasapović, 2010) Rascjep na političku ljevicu i desnicu primarno je određen pristupom rješavanju izraelsko-arapskih odnosa. Ljevicu se pri tom simbolički povezuje s pojmom političkih golubova kojoj su skloniji viši slojevi društva, često sekularno orijentirani dok se desnica vezuje uz pojam militaristički nastrojenih političkih jastrebova koje podržavaju niži slojevi i religiozni Židovi. (Kasapović, 2010) Lijevi tabor u politici predvodi Laburistička stranka, dok se uz desni veže Likud.

No, sve podjele unutar židovske zajednice ovisne su o dinamici židovsko-arapskog rascjepa. Taj centralni i najdublji oblik polarizacije u Izraelu ne odnosi se samo na izraelsko društvo već se širi na čitav prostor Bliskog Istoka predstavljajući glavni faktor regionalne nestabilnosti. U doba sukoba i ratova, polarizacije između Židova na relaciji društvenih rascjepa gotovo instinktivno se potiskuju do novog mirnodopskog razdoblja kada opet dolaze u fokus. (Kasapović, 2010)

S kraja 19. stoljeća arapska je zajednica na području današnje Države Izrael bila daleko brojnija od židovske. Štoviše, Arapi su bili vlasnici 99% zemlje na čitavom prostoru povijesne Palestine. Danas su odnosi bitno promijenjeni u korist Židova. Prema recentnim podacima Središnjeg ureda za statistiku Države Izrael, u 2020. godini populacija Izraela procijenjena je na 9 291 000 stanovnika od čega 6 870 000 otpada na Židove, 1 956 000 na Arape dok 456 000 broje ostale skupine. (Israel Central Bureau of Statistics, 2020) Struktura arapske zajednice nije

apsolutno homogena već donekle heterogena dijeleći se na muslimane i kršćane. S osnutkom Države Izrael, broj muslimana je kontinuirano rastao dok se broj kršćana smanjivao. (Kasapović, 2016) Još 50-ih godina prošlog stoljeća, postotak muslimana iznosio je oko 70%. Danas čak 90% arapske zajednice čine muslimani dok tek 10% otpada na kršćane. Među muslimanima mahom je najviše sunita, a mali dio otpada i na beduine. Na sjeveru Izraela živi oko 125 000 Druza, pa iako je njihova religija nastala kao ogranak šijitskog islama, ne smatraju se muslimanima. (Kasapović, 2016) Većina kršćana i dalje je registrirana u kategoriji etničkih Arapa, no kršćani u Izraelu nastoje oblikovati novi identitet koji bi ih udaljio od muslimansko-židovskog sukoba. Oko 20% kršćana čine i doseljenici s prostora bivšeg Sovjetskog Saveza. (Kasapović, 2016)

Izrael je stvoren kao demokratska židovska država čemu je legitimitet dala i rezolucija UN-a o podijeli Palestine. Načela kojima su se vodili utemeljitelji prilikom stvaranja države zasnivala se na cionističkom konsenzusu i njegova tri elemenata. Prvom, koji je židovsku državu definirao kao utočište za sve diskriminirane Židove iz dijaspe. Drugom, koji nadovezujući se na prvi, osnutak Izraela jasno naznačio moralnim i povijesno nužnim odgovorom na stradanja u Holokaustu, i trećem koji je novu židovsku državu vidio stvorenu na načelima građanske jednakosti, socijalne pravde i parlamentarne demokracije. No, brojne nežidovske skupine usprkos zakonskim jamstvima nisu ravnopravni sa Židovima u političkom i socijalnom životu. (Kasapović, 2010) Uzroke toga treba tražiti u činjenici da se Izrael kao etnička demokracija zasniva na cionističkoj hegemoniji, a što svim nežidovskim skupinama onemogućava ravnopravan položaj u društvu kakav uživaju manjine u zapadnim demokracijama. (Kasapović, 2010)

2.3. Političko uređenje

Država Izrael (Medinat Izrael) službeno je nastala 14. svibnja 1948. kada je David Ben Gurion, kasnije prvi izraelski premijer, na zasjedanju Narodnog vijeća u muzeju u Tel Avivu, s velikom slikom Theodora Herzla u pozadini, pročitao Deklaraciju o neovisnosti koju je usvojilo trideset i sedam članova privremenog parlamenta i predstavnika političkih skupina u Jišuvu. (Kasapović, 2010) Kako će posvjedočiti bivša izraelska premijerka Golda Meir, sudionica i potpisnica Deklaracije, iako je za odluku o proglašenju neovisnosti znalo tek oko dvjesto osoba koje su bile pozvane na svečanost, pred muzejom je potpisnike dočekalo okupljeno veliko mnoštvo ljudi. (Kasapović, 2010) Ključnu ulogu na putu realizacije glavnog cionističkog cilja odigrao je britanski ministar vanjskih poslova Arthur J. Balfour koji je još 1917. pismom upućenim lordu Rothschildu legitimirao stvaranje židovske države. Cionistički

pokret time je ojačan dokumentom koji će postat poznat kao Balfourova deklaracija koja je međunarodnopravnu valjanost stekla 1920. na konferenciji u San Remu. (Kasapović, 2010) Na istom mjestu donesena je i odluka kako se uprava Palestinom povjerava Velikoj Britaniji. Od ostalih dokumenta, Kasapović (2010) spominje i Peelovo izvješće (1937.), Bijelu knjigu (1939.) i Biltmorsku rezoluciju (1942.) Politika britanske mandatne uprave poticala je osnutak posebnih židovskih i arapskih ustanova čime je pridonijela nastanku odvojenih političkih i društvenih zajednica, a čitavo razdoblje obilježili su i neprestani sukobi između tri strana: arapskog domicilnog stanovništva, židovskih naseljenika i Britanaca. (Kasapović, 2016)

U nemogućnosti da se nose s izazovima rješavanja palestinskog pitanja, Britanci su se 1947. za pomoć obratili Organizaciji ujedinjenih naroda. Nastanak Izraela stoga nije bio odraz samovoljne odluke već je temelj postavljen Rezolucijom 181. koju je Opća skupština UN-a donijela na sjednici 29. studenog 1947. nakon višetjednog razmatranja solucija što je uključivalo i rad posebnog povjerenstva. (Kasapović, 2016) Tom je odlukom britanska mandatna uprava okončana, a Palestina podijeljena na židovsku i arapsku državu čime je odmah po formalnom završetku mandatne uprave u Palestini proglašena Država Izrael. (Kasapović, 2016)

Ono što Izrael razlikuje od većine suvremenih država jest da nema državne granice niti pisani ustav. Povijesni kompromis kao odraz složenih političkih, povijesnih, ideoloških i vojnih okolnosti Kasapović (2010) argumentira kao jedno od objašnjenja zašto Izrael nema definirane državne granice. Naime, prema granicama određenim prema Rezoluciji 181. Jeruzalem je trebao ostati izvan židovske države dok su poglavito vjerske elite smatrale prihvaćanje takvih granica svetogrđem i gubitkom veze s Obećanom zemljom odnosno Erec Izraelom. Rezultat toga bio je kompromis sekularnih i vjerskih elita oko neprihvatanja postojećih rješenja. Drugi razlog jest karakter naseljeničkog društva u čijoj je srži neprestano teritorijalno širenje. Nakon sedam desetljeća postojanja, Izrael je ostao država s neodređenim granicama. Izuzeci su sporazum s Egiptom iz 1979. kojim je definirana granica na jugu i sporazum na istoku s Jordanom iz 1994. (Kasapović, 2010)

Ustavni status u Izraelu uživa 12 temeljnih zakona (Kasapović, 2016) koji zajedno s Deklaracijom o neovisnosti čine takozvani zbrojni ustav, a što je naziv za ustav koji ne čini jedan jedinstveni pisani dokument već više različitih zakona. Rezolucijom UN-a bilo je predviđeno da se ustav donese najkasnije do 1. listopada 1948. no ratom koji je uslijedio došlo je do prolongacije da bi se 1950. donijela odluka kako se pisani ustav niti neće usvojiti. Razlozi za to su višestruki. Kasapović (2010) piše kako Sprinzak (1993) kao glavni navodi političku kulturu s tri glavna elementa. Prvim izraženim kroz kulturu geta koja favorizira vjerske propise

i tumačenja rabina pred državnim zakonima. Zatim kultura bakšiša koja predstavlja sustav mita i podmićivanja kao bitni dio kulture života Židova Bliskog istoka i Orijenta, dok treći element ističe odbojnost naivnog socijalizma prema formalnoj birokraciji kao nasljeđu kapitalističkog poretka. Potonje je posebno bilo naglašeno kod utemeljitelja židovske države, inače simpatizera socijalizma, a koji su kroz ideju protukonstitucionalizma smatrali kako su dobre nakane i političko obrazovanje dostatni za stvaranje pristojne republike. (Kasapović, 2010) Na neusvajanje ustava vjerojatno je utjecala i britanska pravna tradicija koja je iz Jišuva prenesena i u izraelski pravni sustav, ali glavnim uzrokom ipak se smatra protivljenje vjerskih elita za koje je Izrael već posjedovao ustav u obliku Tore. Ustupci religijskom taboru u formativnom razdoblju Države Izrael bili su ključni za potrebni mir i zajedništvo jer su jamčili opstanak novostvorene države te stoga ne čudi što je Izrael nastao na temeljima konstitucionalnog dualizma, konsocijacijskog uređenja koje mu omogućava da istovremeno bude i sekularna i židovska država. (Kasapović, 2010)

Govoreći o državnom uređenju, Izrael je unitarna država koja je podijeljena na šest okruga ili mehozota: Haifa, Jeruzalem, Južni, Sjeverni, Središnji i Tel Aviv. Glavni grad je Jeruzalem koji je ujedno i najveći izraelski grad. Službeni jezik je hebrejski, a u uporabi su još arapski i engleski. Novčana jedinica je izraelski šekel, a himna se naziva Hatikva ili u prijevodu Nada, a govori o višestoljetnoj nadi židovskog naroda za povratkom u Obećanu zemlju. (Havel, 2015) Izrael je parlamentarna republika gdje su glavni nositelji vlasti političke stranke. Političke stranke na prostoru Palestine organizirale su i konsolidirale Jišuv iz čijih je temelja nastala Država Izrael, a iako su zakonski definirane tek 1974. neprijeporne su njihove zasluge u stvaranju države i društva. (Kasapović, 2016)

Izborni sustav definiran je Temeljnim zakonom o Knesetu iz 1958., a Izrael od 1949. primjenjuje razmjerni izborni sustav. (Kasapović, 2016) Glavne karakteristike izraelskog sustava su da cijela država čini jedan izborni okrug, natječu se zatvorene stranačke liste, a mandati se raspodjeljuju prema Hareovoj metodi. (Kasapović, 2010) Svaka lista od 2015. godine mora osvojiti najmanje 3,25 % glasova da bi sudjelovala u raspodjeli mandata. (Kasapović, 2016) No, izborni pragovi kroz godine su se mijenjali što će se dodatno oprimjeriti kroz prikaz izbornih rezultata u narednim poglavljima. Bitno je još spomenuti kako aktivno pravo glasa stječu svi državljani Izraela s 18 godina, a pasivno s 21 godinom života. (Kasapović, 2010)

Na hebrejskom Kneset, u prijevodu zbor, skup ili sabor (Kasapović, 2016) naziv je glavnog predstavničkog i zakonodavnog tijela. Čini ga jedan dom od 120 zastupnika koji se biraju na mandat u trajanju od četiri godine. (Kasapović, 2010) S obzirom da je Država Izrael

parlamentarna demokracija, vlada ovisi o povjerenju parlamentarne većine. Do 2015. jedno od glavnih obilježja Kneseta bio je visok stupanj fragmentiranosti uslijed niskog izbornog praga. Kako bi se olakšalo sastavljanje vlada prag je dignut. Kneset nadzire rad vlade kojoj može izraziti nepovjerenje, a uslijed nepostojanja jedinstvenog pisanog ustava, kao zakonodavno tijelo, Kneset ima gotovo neograničene ovlasti. (Kasapović, 2016) Prema Temeljnem zakonu o Knesetu dozvoljeni su prijevremeni izbori, a Kneset se može raspustiti sam ili to može učiniti predsjednik države na prijedlog premijera. (Kasapović, 2010)

Vlada je tijelo izvršne vlasti koju potvrđuje i opoziva parlament natpolovičnom većinom glasova zastupnika stoga je i kolektivno odgovorna parlamentu. (Kasapović, 2010) Sastoji se od premijera i ministara. Premijer je najmoćnija osoba u političkom životu i mora biti zastupnik u Knesetu. Iznimke su se dogodile u periodu od 1996. do 2001. kada se premijer izravno birao na općim izborima. Ministri ne moraju biti zastupnici iako obično jesu, a premijeri tek od 1962. imaju pravo smijeniti ih iz vlade. (Kasapović, 2016) Rok za sastavljanje vlade je 28 dana te se može produžiti za 14 dana. Nakon isteka svih rokova, predsjednik imenuje novog mandatara. Izraelske vlade su koalicijske, a razlikujemo tri modela: vlade prevelikih koalicija, svestranačke vlade i vlade velikih koalicija. (Kasapović, 2010)

Predsjednik države je glavna osoba izvršne vlasti, no njegova je uloga ceremonijalna. Temeljnim zakonom o predsjedniku države definirane su tri glavne predsjedničke ovlasti, a to su: dodjela pomilovanja, imenovanje mandataru vlade i raspisivanje prijevremenih izbora na zahtjev premijera. Predsjednika biraju članovi Kneseta tajnim glasovanjem, a mandat može služiti samo jedan termin u trajanju od sedam godina. (Kasapović, 2016)

Pravni sustav Države Izrael mješavina je elemenata hebrejskog, osmanskog, anglosaksonskog i kontinentalnog europskog prava. (Kasapović, 2010) Ugled pravosuđa u Državi Izrael je velik, a sudbena vlast dijeli se na građansku i vjersku. Građanski sudovi sude u skladu sa zakonima koje izglasuje Kneset, a vjerski prema vjerskom zakonu, halahe kad je riječ o židovskim vjerskim sudovima i šerijatu kad je riječ o muslimanskim. Najviši građanski sud je Vrhovni sud koji se nalazi u Jeruzalemu, a čini ga petnaest sudaca koji imaju doživotni mandat. Na nižim razinama sude okružni, magistratski, radni i vojni sudovi. (Kasapović, 2016)

Civilno društvo u Izraelu čine različiti akteri među kojima se posebno ističu mirovne udruge nastale sedamdesetih godina, a što koincidira s dolaskom desnice na vlast i jačanjem naseljeničkog pokreta. U tom periodu se udruge civilnog društva počinju ozbiljnije organizirati na različitim područjima društvenog života i postaju sve bitniji čimbenik izraelskog političkog života. (Kasapović, 2016) To se prvi put jasnije vidjelo na izborima za Kneset iz 1973. kada je stranka Rac prešla izborni prag i osvojila tri mandata na krilima programa u kojem se

prioritetnim navodila zaštita građanskih i ljudskih prava. Najpoznatija ljevičarska udruga Šalom ahšav osnovana je tokom egipatsko-izraelskih pregovora 1978., a u skladu s imenom, koje na prijevodu s hebrejskog znači Mir sad, zagovarala je mirovne inicijative i protivila se religijskom i desničarskom cionizmu. Sličnog profila je i Becelem ili u prijevodu Na sliku, a poznata je po zagovaranju uspostave palestinske države na Zapadnoj obali. (Kasapović, 2016) Udruga Adalah ili u prijevodu Pravednost osnovana je 1996., a specijalizirala se za prava arapskih manjina. Među cionističkim udrugama najpoznatije su Šurat hadin ili Izraelski pravni centar te Im tircu odnosno Ako želite, koje se zalažu za promociju vrijednosti cionizma. Tragom sve veće participacije aktera civilnog društva u politici, ali i stranih donacija, 2015. godine usvojen je Zakon o transparentnosti kojim se traži objava izvora financiranja za sve udruge koje iz inozemstva primaju više od 50 % finansijskih sredstava. (Kasapović, 2016)

Od osnutka države, politički se sustav nije bitnije mijenjao sve do amandmana na Temeljni zakon o vladi iz 1992. i 2001. što je označilo početak svojevrsne konstitucionalne revolucije i pretvaranje Izraela u ustavnu demokraciju. U periodu od desetak godina, ozakonjeni su izravni izbori premijera, uvedeni stranački predizbori, usvojen je novi zakon o političkim strankama i njihovom financiranju te je promijenjeno medijsko zakonodavstvo. No, izravni izbori za premijera pokazali su se kao loš eksperiment te su odbačeni nakon samo tri ciklusa, a množenje broja kritičara opovrgnulo je tezu kako je konstitucionalna revolucija uspjela u naumu položivši temelje za stvaranje Druge Republike. (Kasapović, 2010)

Grafikon 1. Ustroj vlasti u Državi Izrael

Izvor: rad autora prema podacima na Israel Ministry of Foreign Affairs. Preuzeto sa službene stranice izraelskog Ministarstva vanjskih poslova: <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/default.aspx> (10.8.2021.)

3. PRIKAZ I ANALIZA IZBORA (1949. -2021.)

Političke stranke na području današnjeg Izraela nastale su prije nego li sama država iz čega proizlazi kako su upravo stranke stvorile Izrael. Djelujući kao višefunkcionalne društvene organizacije, usmjerile su se na okupljanje masa oko vlastitih društvenih i političkih ciljeva te započele izgradnju političkih institucija Jišuva. (Kasapović, 2010) Prije nastanka države, djelovale su kao totalne stranke te su bile usmjerene na stvaranje razgranate mreže pokroviteljskih odnosa sa svojim pristašama. Nakon nastanka države, praksa se promijenila, ali su stranke ostale moćan akter političkog i društvenog života. (Kasapović, 2010)

Preobrazba iz tradicionalnih masovnih u kartelske stranke dogodila se stupanjem na snagu Zakona o državnom financiranju stranaka iz 1974. godine kada dolazi do povezivanja države i stranaka. Izdvajanja države za stranke bila su najveća na svijetu što je dovelo do slabljenja veza stranaka s biračima. (Kasapović, 2010)

Usprkos njihovoj važnosti i ulozi u političkom životu Države Izrael, prvi zakon o strankama kojim su uređena pravila oko njihovog osnutka i djelovanja donesen je tek 1992. godine. Upravo u tom periodu dolazi do transformacije kartelskih stranaka u postkartelsku fazu razvoja. Razlika između starog i novog modela ogledala se u ponovnom okretanju ka civilnom društvu. Za razliku od stroge orijentacije kartelskih stranaka na državu, postkartelske ponovno počinju uvlačiti društvo u politiku te na politici identiteta polučuju izborne uspjehe. (Kasapović, 2010)

Stranački sustav u Izraelu je vrlo fluidan i fragmentiran, a karakterizira ga podjela na lijevi i desni politički tabor. Političke tabore dijele pak dvije temeljne razdjelnice. Prva, vanjska i sigurnosna koja se bavi svim pitanjima koja se odnose na arapsko-izraelski sukob, i druga koja se tiče stajališta prema sekularnoj državi. Politički tabori nisu ideološki i politički homogeni već ih čine radikalnije i umjerenije stranke, a heterogenost je posebno izražena u desnom taboru. (Kasapović, 2010)

Lijevi ili radnički politički tabor, društveno-političkim organiziranjem Jišuva postavio je temelje za stvaranje Države Izrael. U tom taboru nalazi se i povijesno najznačajnija izraelska stranka Radnička stranka Zemlje Izrael (Mapai) koja se kasnije preobrazila u Laburističku stranku. Od ostalih valja još spomenuti Ujedinjenu radničku stranku (Mapam), Radničku listu (Rafi), Komunističku partiju (Maki), Demokratski pokret za promjenu (Daš), Demokratski Izrael (Merec), kao i različite arapske stranke i liste u Izraelu. Primjerice, Nova komunistička lista (Rakah), Arapska demokratska stranka (Mada) i Nacionalna demokratska skupština (Balad). (Kasapović, 2010) Desni tabor dijeli se na sekularne i vjerske stranke. U sekularne stranke povijesno pripadaju Likud, druga najvažnija stranka u povijesti Izraela, zatim

Useljenički Izrael (Izrael Baalija), Izrael je naš dom (Izrael Bejtenu) i Naprijed (Kadima). U prepoznatljivije vjerske stranke desnog tabora ubrajaju se Nacionalna vjerska stranka (Mafdal), Ujedinjeni Izrael (Agudat Izrael) i Udruženje sefardskih čuvara Tore (Šas). (Kasapović, 2010)

Stranački sustav Izraela povijesno dijelimo na tri faze razvoja. Prvu fazu razvoja od 1949. do 1977. obilježio je takozvani sustav s dominantnom strankom. Stranka Mapai, kasnije Laburistička stranka, u osam je izbornih ciklusa osvajala relativnu većinu glasova te su njezine ideje i doktrine kroz koalicijske vlade presudno oblikovale prvih trideset godina postojanja Države Izrael. (Kasapović, 2010) Druga faza razvoja formalno je započela nakon kritičnih izbora 1977. kada Laburistička stranka po prvi puta prelazi u opoziciju te se stjecajem unutarnjih i vanjskih faktora biračko tijelo fragmentira na druge stranke lijevog, ali i desnog tabora što dovodi do bipolarne blokovske strukture koju s lijeve strane predvode laburisti s ostalim ljevičarskim strankama uključujući i arapske dok se na desnoj pozicionira Likud zajedno s različitim vjerskim i nacionalističkim strankama. (Kasapović, 2010) Treća faza razvoja otpočela je nakon 1996. kada se uvode prvi izravni izbori za premijera kao svojevrsni izraelski politički eksperiment koji se doduše nije dugo zadržao. Taj period obilježio je i pad popularnosti dvije najpopularnije stranke, Laburističke i Likuda što je dovelo do jačanja malih i novih stranaka. (Kasapović, 2010) Dominacijom stranke Likud u posljednjih više od 10 godina stječe se dojam kako se sustav ponovno vratio u prvu fazu svog razvoja. (Havel, 2015)

Devedeset posto stanovnika Jišuva iz kojeg je nastala Država Izrael činili su sekularni Židovi Ašekanzi koji su novonastalu državu težili organizirati na temeljima cionizma i socijalizma. No, protekom vremena i različitim vanjskim i unutarnjim događajima koji su mijenjali izraelsko društvo, odnosi snaga u političkom životu kroz desetljeća su se stubokom mijenjali. Danas desni i vjerski pokreti imaju podršku većine Izraelaca. (Kasapović, 2016) Što se dogodilo da dođe do takvog zaokreta, u narednim poglavljima nastojat će se prikazati kroz analizu parlamentarnih izbora od osnutka države do danas.

Podjela poglavlja temeljit će se na fazama razvoja stranačkog sustava te uključivati period od 1949. do 1977., potom od 1977. do 1996., zatim 1996. do 2009., od 2009. do 2019. te će se zasebno obraditi i period izraelske političke krize od 2019. do 2021. Analiza izbora uključivat će osvrt na povijesne događaje i okolnosti koje su prethodile izborima, izlaznost na izbore i izborni prag te stranke koje su sudjelovale na izborima, s posebnim fokusom na stranke koje su bile dio vladajuće koalicije i time provodile program koji je oblikovao politiku Države Izrael u određenom periodu vremena. Kroz rezultate izbora i dinamiku promjene vlasti nastojat će se pratiti kako se mijenjao utjecaj između dva politička tabora i izvući zaključke o transformaciji izraelskog društva uzimajući u obzir sve navedene elemente.

3.1. Dominacija laburista i lijevog bloka (1949. – 1977.)

3.1.1. Izbori za Ustavotvornu Skupštinu – Prvi Kneset (1949.)

Dan nakon proglašenja Države Izrael, vojske Egipta, Jordana, Sirije, Libanona i Iraka uz podršku postrojbi iz drugih muslimanskih zemalja (Havel, 2015) napadaju Izrael čime započinje prvi veliki arapsko-izraelski sukob koji je trajao sve do 7. siječnja 1949. (Kasapović, 2010) Taj period obilježile su i masovne migracije Židova iz Europe i arapskih zemalja. Kasapović (2010) navodi kako se samo tijekom Rata za neovisnost u Izrael uselilo preko 100 000 Židova iz Istočne Europe dok Havel (2015) piše o operaciji Čarobni tepih kojom je skoro 50 000 Židova u godinu dana preseljeno iz Jemena u Izrael.

Prvi izbori održani su za Ustavotvornu skupštinu koju je Rezolucija UN-a obvezala da donese ustav najkasnije do listopada 1948. (Kasapović, 2010) No, u okolnostima tekućeg sukoba, izbori su prolongirani za 25. siječnja 1949. Ustavotvorna skupština preimenovana je u Prvi Kneset za vrijeme čijeg je saziva osnovan Odbor za ustav, pravo i pravdu, ali nacrt ustava nikad nije podastrt parlamentu. (Kasapović, 2010)

Izbori za Ustavotvornu skupštinu testirali su dotadašnje odnose političkih snaga koje su dominirale Jišuvom, a glavna se borba vodila između dvije radničke stranke, Radničkom strankom Zemlje Izrael (Mapai) i Ujedinjenom radničkom strankom (Mapam). (The Israel Democracy Institute, n.d.) Iako su obje pripadale lijevom taboru, između stranaka su postojale značajne ideološke i političke razlike o kojima je Ben Gurion govorio kao o borbi između cionističkog socijalizma i židovskog komunizma. (Kasapović, 2010) Uz to, stranka Mapai je imala jasnu prozapadnu dok je stranka Mapam bila prosovjetski orijentirana. (IDI, n.d.)

Izbornu kampanju obilježila su pitanja o religiji i državi, stavu prema arapskoj manjini te različita socioekonomska pitanja. Izlaznost je bila visoka, točnije 87%. Prirodni izborni prag iznosio je 0.83%, a od 21 liste koje su izašle na izbore, 12 je ušlo u Kneset. (IDI, n.d.) Na prvim izborima, mandati su se raspodjeljivali po D'Hondtovoj, ili kako se u Izraelu naziva, Ofer-Baderovoj metodi. Stranka Mapai dobila je 46 mjesta u Knesetu i postala dominantna politička sila. Stranka Mapam osvojila je 19 mjesta, a konzervativna stranka Sloboda (Herut) 14. (IDI, n.d.) Iako je mogao sastaviti koalicijsku vladu sa strankama koje su pripadale lijevom taboru, vođa stranke Mapai Ben Gurion se odlučio na suradnju s vjerskim blokom. Vjerske se stranke nisu previše miješale u ekonomsku politiku države stoga ih je Ben Gurion preferirao ispred drugih stranaka lijevog bloka, pogotovo marksističke Mapam. (Kasapović, 2016) Upravo je to postavilo temelje dugogodišnje koalicije socijalističkih i vjerskih stranaka u

Knesetu. Novostvorena koalicija uživala je potporu 73 zastupnika Kneseta s 5 lista: Mapai, Ujedinjena vjerska fronta, Progresivci, Lista Sefarda i orijentalnih zajednica i Demokratska lista Nazareta. Nakon dvije i pol godine, raspušten je Kneset zbog ozbiljne koalicijske krize vezane uz pitanja vjere i obrazovanja. (IDI, n.d.)

Tablica 1. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle izborni prag (1949.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Mapai	155,274	35.72	46
Mapam	64,018	14.73	19
Ujedinjena vjerska fronta	52,982	12.19	16
Herut	49,782	11.45	14
Opći cionisti	22,661	5.21	7
Progresivna stranka	17,786	4.09	5
Lista Sefarda i orijentalnih zajednica	15,287	3.52	4
Maki	15,148	3.48	4
Demokratska lista Nazareta	7,387	1.70	2
Lista boraca	5,363	1.23	1
Ženska međunarodna cionistička organizacija	5,173	1.19	1
Jemensko udruženje	4,399	1.01	1

Izvor: Rad autora prema podacima The Israel Democracy Institute. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1949/> (pristupljeno 15.08.2021.)

3.1.2. Izbori za 2. saziv Kneseta (1951.)

Prijevremeni izbori održani su 30. srpnja 1951. u sjeni ekonomske krize. U periodu od 1948. do 1952. stanovništvo Izraela se udvostručilo što je opteretilo postojeće državne resurse. Iako je izlaznost na izbore iznosila 75% što je bilo oko 12% manje u odnosu na prethodne izbore, na birališta je tragom udvostručenja stanovništva izašlo 200.000 glasača više. Izborni prag je za razliku od prvih izbora ozakonjen na 1%, a od 17 lista koje su sudjelovale na izborima, mandate je osvojilo njih 15. (IDI, n.d.) Od ovih izbora pa sve od 1973. primjenjivala se Hareova kvota i metoda najvećeg ostatka. (Kasapović, 2010) Glavne opozicijske stranke, konzervativna Herut i marksistička Mapam zabilježile su pad broja mandata. Stranka Mapai i na ovim je izborima osvojila najviše mandata, za 1 manje u odnosu na prethodne izbore. (IDI, n.d.) Najimpresivniji skok u broju mandata ostvarila je liberalna stranka Opći cionisti koja je iskoristivši ekonomsku krizu ciljanim kritikama vlasti povećala popularnost što je dovelo do

skoka u broju mandata sa 7 s prethodnih izbora na 20. Time su Opći cionisti postali glavna oporbena stranka. (IDI, n.d.) Zalagali su se da se država temelji na privatnom vlasništvu i da nositelji napretka budu srednji slojevi, a bili su popularni među Židovima u dijaspori. (Kasapović, 2010)

Tokom drugog saziva Kneseta formirane su čak četiri vlade. Prve dvije vodio je David Ben Gurion, a posljednje dvije Moše Šaret. Prvu vladu u novom sazivu, Ben Gurion je sastavio po starom receptu stvorivši socijalističko-vjersku koaliciju koja se sastojala od stranke Mapai, četiri vjerske stranke: Mizrahi, Hapoel Hamizrahi, Agudat Izrael i Pai te tri arapske liste: Demokratska lista izraelskih Arapa, Napredak i rad i Poljoprivreda i razvoj. No, do razilaženja je došlo oko smjera obrazovnog sustava i participacije žena u vojsci. U drugoj vladi, vjerske stranke su zamijenili Opći cionisti, dotad vodeća oporbena stranka, no vlada je raspuštena zbog Ben Gurionovog povlačenja iz politike. Treću i četvrtu vladu sastavio je Ben Gurionov nasljednik, Moše Šaret. Turbulentni četverogodišnji period obilježile su vanjskopolitičke i unutarnjopolitičke afere, no zahvaljujući novom smjeru ekonomske politike koja je uključivala devaluaciju izraelske lire, poticanje izvoza, ukidanje propisa o određivanju cijena, ali i Sporazum o reparaciji s Njemačkom došlo je do povećanog gospodarskog rasta. (The Knesset, n.d.)

Tablica 2. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle izborni prag (1951.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Mapai	256,456	37.30	45
Opći cionisti	111,394	16.20	20
Mapam	86,095	12.52	15
Hapoel Hamizrahi	46,347	6.74	8
Herut	45,651	6.64	8
Maki	27,334	3.98	5
Progresivna stranka	22,171	3.22	4
Demokratska lista izraelskih Arapa	16,370	2.38	3
Agudat Izrael	13,799	2.01	3
Lista Sefarda i orijentalnih zajednica	12,002	1.75	2
Pai	11,194	1.63	2
Mizrahi	10,383	1.51	2
Napredak i rad	8,067	1.17	1
Jemensko udruženje	7,965	1.16	1
Poljoprivreda i razvoj	7,851	1.14	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute. Preuzeto s : <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1951/>(pristup: 15.08.2021.)

3.1.3. Izbori za 3. saziv Kneseta (1955.)

Izbore za treći saziv Kneseta obilježile su promjene unutar radničkih stranaka Mapai i Mapam. Vodeća stranka Mapai suočavala se s unutarstranačkim sukobima između struja koje su predvodili bivši premijeri, Moše Šaret i David Ben Gurion. (IDI, n.d.) S druge strane, stranka Mapam raskolila se na dvije frakcije koje su na izborima sudjelovale odvojeno. Socijalistička, prosovjetska zadržala je naziv Mapam dok je ostatak vratio ime Jedinstvo rada (Ahdut Havoda). (IDI, n.d.) Ujedinjena stranka rada (Mapam), stvorena je 1948. spajanjem Jedinstva rada (Ahdut Havode), frakcije odcijepljene od stranke Mapai, i Mladog stražara (Hašomer Hacair). Otpočetak se nametnula na političkom spektru prijemčivom za radničke stranke i uz Mapai ostala jedna od najvažnijih izraelskih stranaka. Na prostoru unutarnje politike vrlo marksistički orijentirana, zalagala se za socijalističko privredno i društveno uređenje, a u vjerskim pitanjima je bila izraženo protuklerikalna. U kontekstu vanjske politike bila je prosovjetski orijentirana dok se u odnosu prema palestinskom pitanju zalagala za pregovore, a pod određenim uvjetima i nastanak samostalne palestinske države. (Kasapović, 2010) Paradoksalno, u prvim je godinama političkog djelovanja uživala snažnu podršku među vojnicima. (Kasapović, 2010)

Izbori za treći saziv Kneseta održani su 26. srpnja 1955., a odaziv stanovništva bio je oko 83%, uzевši u obzir da je nastavkom useljeničke politike participiralo dodatnih 200.000 glasača više nego li na prethodnim izborima. Izborni prag je ostao 1%, a od 18 lista koje su se natjecale, mandati su raspodijeljeni na njih 12. Iako je izgubila 5 mandata u odnosu na prethodne izbore, stranka Mapai ostala je najveća stranka u Knesetu. (IDI, n.d.) Stranka Mapam je spala na 9 mandata, no s bivšim stranačkim kolegama iz Ahdut Havoda kumulativno su osvojili 19. Na desnom političkom spektru, stranka Herut je gotovo udvostručila broj mandata u odnosu na prethodne izbore te potvrdila status vodeće stranke desnog tabora. (IDI, n.d.) Ultraortodoksne stranke Agudat Izrael i Pai su nastupile na zajedničkoj listi Fronta vjerske Tore i postale četvrta politička snaga u Knesetu. (IDI, n.d.)

David Ben Gurion vratio se na mjesto premijera, a po prvi puta u vladi su zajedno sudjelovali Mapai i Mapam. Vladajuća koalicija se temeljila na čvrstoj većini od 75 mandata, a činile su je stranke Mapai, Mapam, Fronta vjerske Tore, Ahdut Havoda, Progresivna stranka i 3 arapske liste kao i na prethodnim izborima. (IDI, n.d.)

Tablica 3. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1955.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Mapai	274,735	32.20	40
Herut	107,190	12.56	15
Opći cionisti	87,099	10.21	13
Mafdal	77,936	9.13	11
Ahdut Havoda	69,475	8.14	10
Mapam	62,401	7.31	9
Fronta vjerske Tore	39,836	4.67	6
Maki	38,492	4.51	6
Progresivna stranka	37,661	4.41	5
Demokratska lista izraelskih Arapa	15,475	1.81	2
Napredak i rad	12,511	1.47	2
Poljoprivreda i razvoj	9,791	1.15	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1955/>(pristupljeno: 15.08.2021.)

3.1.4. Izbori za 4. saziv Kneseta (1959.)

Izbore za četvrti saziv Kneseta obilježila je nikad jača podrška stranci Mapai i njihovom vođi Davidu Ben Gurionu. (IDI, n.d.) Tome je kumovala vojna pobjeda u drugom arapsko-izraelskom ratu, Sinajskom ratu. Suesku krizu nastalu zbog Naserove nacionalizacije Sueskog kanala, Izrael je doživio kao opravdan poziv za invazijom na Sinaj ne bi li prevenirao novi udruženi arapski napad, ali i kao šansu da ukine blokadu Sueskog kanala za svoje brodove i proširi se na teritorij Sinajskog poluotoka. (Kasapović, 2010) Sukob koji je isprva doživljen kao sjajna vojna pobjeda, završio je kompromisom između Izraela i Egipta i izraelskim povlačenjem s osvojenog teritorija te promjenom odnosa snaga u regiji ulaskom SAD-a koji će postati glavni izraelski međunarodni pokrovitelj. (Kasapović, 2010)

I na ekonomskom planu situacija se bitno poboljšala, a broj stanovnika se popeo na dva milijuna. Sve te zasluge pripisane su vodećoj stranci Mapai i njezinom vođi Davidu Ben Gurionu, pa je stranka na novim izborima održanima 3. studenog 1959. ostvarila svoj najbolji dotadašnji uspjeh osvojivši čak 47 mandata samostalno odnosno 52 pribroje li se arapske liste. (IDI, n.d.) Izborni prag kao i za prethodne izbore bio je 1%, a izlaznost je iznosila 82% s tom razlikom što je opet porasla glasačka baza zahvaljujući useljeničkoj politici. Od 24 liste, 12 je

uspjelo prijeći prag. Od ostalih stranaka, konzervativna Herut je ostala predvodnica desnog bloka sa 17 mandata, a 12 mandata dobila je Nacionalna vjerska stranka (Mafdal), najveća vjerska stranka u Izraelu nastala 1956. spajanjem stranaka Duhovni centar (Mizrachi) i Duhovni centar – radnik (Hapoel Hamizrachi). (Kasapović, 2010) Mapam je ostala na standardnih 9 mandata, a stranke Ahdut Havoda i Opći cionisti zabilježile su pad. (IDI, n.d.)

Usprkos uvjerljivoj pobjedi, pregovori oko sastava nove vlade su potrajali zbog sukoba mladih i veteranskih snaga unutar same stranke Mapai. Stvorena koalicija bila je identična prošloj, a dobila je potporu 81 zastupnika u Knesetu. (IDI, n.d.)

Glasačku osnovu stranke Mapai činili su sekularni Židovi Aškenazi pristigli iz Europe, gradsko radništvo i srednji slojevi. Kao najjače utvrde, desetljećima su sloveli gradovi Haifa i Tel Aviv. Stranka Mapai se deklarirala kao cionistička i socijalistička stranka te je svojom ulogom kako u Jišuvu tako i prilikom stvaranja Države Izrael postala najznačajnija stranka čitavog stranačkog sustava Izraela. (Kasapović, 2010) Iako predvodnica lijevog bloka vodila je politiku centra. U ekonomskom smislu zalagala se za mješovitu privredu, u vjerskim pitanjima bila je sekularna, a po pitanju nacionalne sigurnosti smjestila se između „revizionističkog Heruta i marksističkog Mapama“. (Kasapović, 2010) Tokom tri desetljeća neprekidne vlasti, podršku joj je pružao moćni sindikat Histadrut koji je kontrolirao gotovo sve segmente izraelskog društva i ostao njezin oslonac i nakon gubitka vlasti. (Kasapović, 2010)

Tablica 4. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1959.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Mapai	370,585	38.23	47
Herut	130,515	13.46	17
Mafdal	95,581	9.86	12
Mapam	69,468	7.17	9
Opći cionisti	59,700	6.16	8
Ahdut Havoda	58,043	5.99	7
Fronta vjerske Tore	45,569	4.70	6
Progresivna stranka	44,889	4.63	6
Maki	27,374	2.82	3
Napredak i razvoj	12,347	1.27	2
Suradnja i bratstvo	11,104	1.15	2
Poljoprivreda i razvoj	10,902	1.12	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1959/>(pristupljeno: 15.08.2021.)

3.1.5. Izbori za 5. saziv Kneseta (1961.)

Četvrti saziv Kneseta trajao je najkraće u povijesti, a kao glavni razlog navodi se afera Lavon, nazvana prema bivšem ministru obrane Pinhasu Lavonu, a koja je teretila izraelski politički vrh da je 50-ih godina preko Mossada tajnim operacijama nastojao diskreditirati egipatski režim i spriječiti britansko povlačenje iz Egipta. (The Knesset, n.d.) Skandal je postavio pitanje karaktera izraelske države i naznačio početak kraja dominacije stranke Mapai.

Izbori za peti saziv Kneseta održani su 15. kolovoza 1961., a na izbore je izašlo oko 82% birača. 14 lista sudjelovalo je na izborima, a tek 3 nisu prošle izborni prag od 1%. Trendovi su pokazali blagi pad broja mandata kod vodeće stranke Mapai (IDI, n.d.), a kao novo ime na političkoj sceni pojavila se Liberalna stranka nastala 1961. iz Općih cionista. (Kasapović, 2010) Liberalna stranka na ovim je izvanrednim izborima dobila 17 mandata jednako kao i konzervativna stranka Herut. Od ostalih još valja spomenuti vjersku stranku Mafdal koja je osvojila 12 mandata i bivše stranačke kolege iz Mapama i Ahdut Havoda koji su kumulativno ostali na 17 mandata. (IDI, n.d.)

Pregovori oko nove koalicijske vlade potrajali su četiri mjeseca jer su Ahdut Havoda, Mapam, liberali i Mafdal oformili zajedničku koaliciju za pregovore s pregovaračkim timom stranke Mapai. Vladajuću koaliciju su na kraju činili stranke Mapai, Ahdut Havoda, Mafdal i Pai uz podršku arapskih lista: Suradnja i bratstvo te Napredak i razvoj, a što je vladajućoj koaliciji jamčilo podršku oko 68 ruku u Knesetu. Vlada nije potrajala, a sastavljene su još dvije u toku ovog saziva Kneseta. (IDI, n.d.)

Tablica 5. Prikazi rezultata izbora za liste koje su prešle prag (1961.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Mapai	349,330	34.69	42
Herut	138,599	13.76	17
Liberalna stranka	137,255	13.63	17
Mafdal	98,786	9.81	12
Mapam	75,654	7.51	9
Ahdut Havoda	66,170	6.57	8
Maki	42,111	4.18	5
Agudat Izrael	37,178	3.69	4
Pai	19,428	1.93	2
Suradnja i bratstvo	19,342	1.92	2
Napredak i razvoj	16,034	1.59	2

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1961/>(pristupljeno: 15.08.2021.)

3.1.6. Izbori za 6. saziv Kneseta (1965.)

Izbore održane 2. studenog 1965. obilježila je pojava novih saveza i udruženja na političkoj sceni Izraela. Još od kraja 50-ih godina, najveću stranku Mapai potresali su ideološki, politički i generacijskih sukobi. Prekretnica se dogodila netom prije izbora kada je David Ben Gurion sa svojim istomišljenicima istupio iz stranke i osnovao Radničku listu Izraela (Rafi). Stranka se afirmirala kao korektiv stranke Mapai, a javnost ju je pretežito doživljavala kroz prizmu karizmatičnog vođe Davida Ben Guriona. (Kasapović, 2010) Reperkusije unutarnjih sukoba, primorali su vodstvo stranke Mapai da savezništvo potraže u bivšoj frakciji, Ahdut Havoda što je rezultiralo zajedničkom listom Marah na predstojećim izborima. S druge strane, Liberalna stranka udružila je snage sa strankom desnice Herut čime je stvoren Gahal, temelj za kasniji nastanak Likuda. (Kasapović, 2010)

Izbori za peti saziv Kneseta označavaju početak formiranja dva velika politička bloka, a izborna kampanja bila je dotad najduža i najskuplja. Na izbore je izašlo 83% birača, uvjerljivu pobjedu odnio je savez Marah osvojivši 45 mandata. Drugo mjesto osvojio je savez Gahal s 26 mandata dok je stranka Rafi osvojila 10 mandata. Mapam je kao i na prethodnim izborima zadržao 8. (IDI, n.d.) Nekadašnja Komunistička partija (Maki) podijelila se na židovsku

stranku koja je zadržala naziv Maki i Novu komunističku listu (Rakah) koja je predstavljala prvu samostalnu stranku izraelskih Arapa. (Kasapović, 2010)

Vladajuću koaliciju naposljetku je činilo pet parlamentarnih skupina: Mafdal, Mapam, Nezavisni liberali, Pai, Napredak i razvoj te Suradnja i bratstvo. Uoči Šestodnevnog rata, Levi Eškol svoju je koalijsku vladu dodatno proširio na stranke Rafi i Gahal stvorivši tako prvu izraelsku vladu nacionalnog jedinstva. (IDI, n.d.)

Tablica 6. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1965.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Marah	443,379	36.74	45
Gahal	256,957	21.29	26
Mafdal	107,966	8.95	11
Rafi	95,328	7.90	10
Mapam	79,985	6.63	8
Nezavisni liberali	45,299	3.75	5
Agudat Izrael	39,795	3.30	4
Rakah	27,413	2.27	3
Napredak i razvoj	23,430	1.94	2
Pai	22,066	1.83	2
Suradnja i bratstvo	16,464	1.36	2
Haolam Hazeh	14,124	1.17	1
Maki	13,617	1.13	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1965/>(pristupljeno: 15.08.2021.)

3.1.7. Izbori za 7. saziv Kneseta (1969.)

Šestodnevni rat iz 1967. godine bio je prijelomnica u razvoju izraelskog društva. Nenadana pobjeda i osvajanje Sinaja, Gaze, Golanske visoravni te posebno jeruzalemskog Starog grada s Hramskom gorom doveli su do prihvaćanja cionizma u dijelu vjerske zajednice kao vjerski legitimnog političkog pokreta. (Kasapović, 2016) Iako su se Izraelci nadali kako će arapske države nakon novog poraza prihvatiti postojanje Izraela, trostruko ne Arapske lige na samitu u Kartumu nakon kojeg je uslijedio i Rat iscrpljivanja doveo je do promjene samopercepcije i nastupa Izraela spram okruženja. (Kasapović, 2016) U tom periodu također uz blagoslov

premijera Levija Eškola započinje kontroverzan državni projekt uspostave prvih izraelskih naselja u Judeji, Samariji, Pojasu Gaze i na Golanskoj visoravni. (Kasapović, 2016)

Upravo je pitanje sudbine teritorija osvojenih 1967. obilježilo izbornu kampanju za sedmi saziv Kneseta. Raspoloženje u javnosti nakon početne euforije netom nakon pobjede u Šestodnevnom ratu, zamijenila je frustracija zbog novih sukoba u Ratu iscrpljivanja i nemogućnosti da se postigne dogovor. (IDI, n.d.) Izbori su održani u jesen, 28. listopada 1969., a izlaznost je bila slična kao i prethodnih godina i iznosila 82%. Od 16 prijavljenih lista, zakonski je prag od 1% prešlo njih 13, no izbori su pokazali trend polarizacije političke scene. Netom prije izbora stranka Mapai se sa strankom Ahdut Havoda i Rafi udružila u Laburističku stranku (Haavoda) te je novoosnovana stranka na izbore odlučila izaći sa strankom Mapam na listi Merah. (IDI, n.d.) Zajednički nastup donio im je 56 mandata. Savez Gahal osvojio je 26 mandata, a 1 mandat više u odnosu na prethodne izbore osvojila je i vjerska stranka Mafdal čiji su se mlađi članovi počeli povezivati s radikalnim nacionalističkim pokretom Guš Emunim. (Kasapović, 2010)

Nakon izbora sastavljena je vladajuća koalicija koja je označila nastanak djelovanja vlade nacionalnog jedinstva, a uključivala je Merah, Gahal, Mafdal i nezavisne liberalne. Uključivo sa arapskim listama, koalicija je imala podršku od čak 102 zastupnika u Knesetu. (IDI, n.d.)

Tablica 7. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1969.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Marah	632,035	46.21	56
Gahal	296,294	21.66	26
Mafdal	133,238	9.74	12
Agudat Izrael	44,002	3.22	4
Nezavisni liberali	43,933	3.21	4
Nacionalna lista	42,654	3.12	4
Rakah	38,827	2.84	3
Napredak i razvoj	28,046	2.05	2
Pai	24,968	1.83	2
Suradnja i bratstvo	19,943	1.46	2
Haolam Hazeh	16,853	1.23	2
Slobodni centar	16,393	1.20	2
Maki	15,712	1.15	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1969/>(pristupljeno: 15.08.2021.)

3.1.8. Izbori za 8. saziv Kneseta (1973.)

Početak sedamdesetih obilježio je vrlo izazovan period za Državu Izrael. Palestinski terorizam je eskalirao izvan granica Izraela te su se otmice i napadi na izraelske gospodarske, diplomatske i druge ciljeve odvijali diljem Europe. Događaj nakon kojeg dolazi do odstupanja od univerzalističkih vrijednosti i okretanja ka vlastitim obrambenim kapacitetima, kao i nepovjerenju prema međunarodnoj zajednici dogodio se 1973. na židovski blagdan Jom kipur ili Dan pomirenja. (Kasapović, 2016) Združenim napadom egipatskih i sirijskih snaga uz pomoć postrojbi iz okolnih arapskih zemalja, započeo je Jomkipurski rat koji je usprkos konačnoj ratnoj pobjedi ostavio duboke ožiljke na društvo zbog velikog broja stradalih. Izbori koji su se trebali održati u listopadu, prolongirani su za prosinac, a izraelska javnost glavne krivce za rat vidjela je u ministru obrane Moši Dajanu i premijerki Goldi Meir. (Kasapović, 2016)

Izbori su održani na posljednji dan 1973., a izlaznost je iznosila 79%. (IDI, n.d.) Ono što je predstavljalo novinu jest da su se mandati od 1973. pa do 1988. dodjeljivali po D'Hondtovoju odnosno Ofer-Baderovoj metodi čime se privremeno prestala primjenjivati Hareova kvota. (Kasapović, 2010) Na izborima se kandidirala 21 lista dok je izborni prag uspjelo proći tek njih 10. (IDI, n.d.) Na političkoj sceni pojavili su se neki novi igrači. Potaknute savezom radničkih stranaka okupljenih u vladajući Marah, sekularne stranke desnice udružile su se u izborni savez Likud. (Kasapović, 2010) Usprkos oštrim kritikama spram vlasti, Marah je izgubio tek 5 mandata u odnosu na prethodne izbore dok je novoosnovani Likud u svom debitantskom nastupu uspio osvojiti 39 mandata. 10 mandata pripalo je vjerskoj stranci Mafdal dok su ostali mandati raspoređeni na 7 ostalih stranaka koje su uspjele prijeći izborni prag. Sve jača bipolarizacija scene najavljivala je začetak novog doba u izraelskoj političkoj areni. (IDI, n.d.)

Usprkos prosvjedima i nezadovoljstvu, vladajuću koaliciju uspjela je sastaviti Golda Meir. Činile su je tri parlamentarne skupine: Marah, Mafdal i Nezavisni liberali. Vlada je imala potporu 68 zastupnika u Knesetu, no nije se dugo održala. (IDI, n.d.) Zbog nezadovoljstva i pritiska javnosti, Golda Meir je odstupila s vlasti, a novu je vladu u lipnju 1974. formirao Jichak Rabin. (Havel, 2016)

Tablica 8. Prikaz rezultata za sve liste koje su prešle prag (1973.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Marah	621,183	39.65	51
Likud	473,309	30.21	39
Mafdal	130,349	8.32	10
Fronta vjerske Tore	60,012	3.83	5
Nezavisni liberali	56,560	3.61	4
Rakah	53,353	3.41	4
Rac	35,023	2.24	3
Napredak i razvoj	22,604	1.44	2
Arapska lista za Beduine i seljake	16,408	1.05	1
Moked	22,147	1.41	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1973/> (pristupljeno: 15.08.2021)

3.2. Dvoblokovski sustav (1977. – 1996.)

3.2.1. Kritični izbori za 9. saziv Kneseta (1977.)

Izbori za deveti saziv Kneseta održani su 17. svibnja 1977., a izašlo je 79% birača. Natjecale su se čak 22 liste, a izborni prag uspjelo je prijeći njih 13. Savez Marah po prvi puta je izgubio status najveće izraelske parlamentarne skupine ostavši bez čak 19 mandata u odnosu na prethodne izbore. (IDI, n.d.) Dobar dio glasova na koje je Marah nekoć računao, završili su na strani novih političkih opcija. (IDI, n.d.) Likud predvođen Menahemom Beginom ostvario je povijesni uspjeh i donio prvu izbornu pobjedu desnom bloku osvojivši čak 43 mandata, a dvoznamenkasti broj mandata, točnije njih 12, još je samo osvojila vjerska stranka Mafdal. Izbori održani 1977. ujedno se nazivaju i kritičnima jer je nakon gotovo 3 desetljeća vladavine Laburističke stranke, došlo do promjene vlasti. Mnogi analitičari smatraju kako se zapravo cijela politička povijest Izraela dijeli na razdoblje prije i poslije ovih izbora, nakon kojih je uslijedila transformacija u dvoblokovski sustav i razvoj Izraela kao zapadne demokracije. (Kasapović, 2010)

Blokovska polarizacija na političkoj sceni koincidirala je s pregrupiranjem birača što je ocrtao postojeći etnički i socijalni rascjep. Kroz godine, potpora orijentalnih Židova laburistima je stalno opadala, a razloge tome treba tražiti u njihovom osjećaju diskriminacije

u odnosu na aškenaske Židove koje su optuživali za političku, kulturnu i društvenu dominaciju. (Kasapović, 2010) Stoga je na izborima 1977. dosegnut vrhunac tzv. etničkog rascjepa pri čemu su se orijentalni Židovi ili sefardski Židovi azijskog i afričkog podrijetla većinski opredijelili za Likud dok su aškenaski Židovi europskog i američkog podrijetla ostali vjerni laburistima i lijevom bloku. (Kasapović, 2010) Etnički rascjep pratio je i socijalan jer su orijentalni Židovi živjeli u siromašnim gradovima u razvoju dok su Aškenazi uživali status urbanih, obrazovanih, imućnih i dobro integriranih potomaka utemeljitelja Izraela. (Kasapović, 2010)

No, više je razlog poraza lijevog bloka pri čemu se najvažnijim smatra prezasićenost birača dugogodišnjom vladavinom laburista koje su kroz godine pratile mnogobrojne korupcijske afere, ali i neuspjesi u gotovo svim sferama društva. (Kasapović, 2010) Na to svakako treba dodati i pojam „inkubirane traume“ uzrokovane još uvijek živim sjećanjima na stradanja u Jomkipurskom ratu, a za što je javnost otvoreno krivila sam vrh vlasti, točnije premijerku Goldu Meir i ministra obrane Mošu Dajana. Upravo iz tih razloga otvorio se prostor za nove političke opcije koje su tragom populističke politike spremno ulazile u prostor koji je pripadao vladajućima. U tom smislu, važno je spomenuti stranku Demokratskog pokreta za promjene (Daš) koja se pojavila netom pred izbore 1977. (Kasapović, 2010) Usprkos svojoj lijevoj političkoj provenijenciji, stranka se nakon izbora priklonila Likudu. Daš je pretendirao biti širi društveni pokret, a zalagali su se za izbornu reformu i reformu ekonomskog sustava, a prvi su u izraelskoj povijesti uveli i proces stranačkih predizbora. (Kasapović, 2010). Još jedan razlog poraza lijevog bloka na izborima treba tražiti i u mudro osmišljenoj, afirmativnoj kampanji Likuda koja se oslanjala na dvije glavne teme: temeljita privredna reforma i sudbina židovskih naselja i okupiranih područja. Menahem Begin, karizmatični vođa Likuda predstavljao se kao „čovjek iz naroda“, a politička stajališta deradikalizirana su što je proširilo Likudov glasački bazen. (Kasapović, 2010)

Vladajuću koaliciju nakon izbora činili su Likud, stranka Šlomcion Ariela Šarona, vjerska stranka Mafdal, koja je time okončala dugogodišnje savezništvo s laburistima, Agudat Izrael, a nakon četveromjesečnih pregovora koaliciji se pridružila i stranka Daš. Podršku vladajućoj koaliciji dao je i bivši ministar obrane Moše Dajan koji je s liste Maraha pretrčao Likudu te je tako vlada uživala podršku 77 zastupnika u Knesetu. (IDI, n.d.)

Tablica 9. Prikaz rezultata izbora za sve stranke koje su prešle prag (1977.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	583,968	33.41	43
Marah	430,023	24.60	32
Daš	202,265	11.57	15
Mafdal	160,787	9.20	12
Hadaš	80,118	4.58	5
Agudat Izrael	58,652	3.36	4
Plato Šaron	35,049	2.01	1
Šlomcion	33,947	1.94	2
Šeli	27,281	1.56	2
Ujedinjena arapska lista	24,185	1.38	1
Pai	23,571	1.35	1
Rac	20,621	1.18	1
Nezavisni liberali	20,384	1.17	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1977/>(pristupanje: 15.08.2021.)

3.2.2. Izbori za 10. saziv Kneseta (1981.)

Događaj koji je obilježio čitav mandat vladajuće koalicije bio je povijesni sporazum iz Camp Davida kojim je Egipat priznao legitimnost postojanja židovske države, a za što su akteri dogovora, egipatski predsjednik Anvar Sadat i Menahem Begin dobili Nobelovu nagradu za mir. (Havel, 2015) Otprilike u isto vrijeme osnovana je i ljevičarska organizacija Mir sada (Šalom ahšav), a koja je nastala kao protuteža pokretu religijskih cionista i zagovornika naseljavanja okupiranih područja - Guš Emunim. Na unutarnjem planu bilo je vrlo turbulentno. Stranka Daš se dezintegrirala u toku mandata (Kasapović, 2010), a ministri Moše Dajan i Ezer Weizman podnijeli su ostavke zbog mirovnog procesa. Ekonomska liberalizacija dovela je do inflacije. (IDI, n.d.) 1980. stopa inflacije iznosila je 131%. (Havel, 2015) Također, mandat su obilježile i zdravstvene poteškoće premijera Beginna zbog čega je često bio hospitaliziran. Prema anketama pred izbore činilo se kako će Marah osvojiti vlast, no Beginova lukavost vratila je Likud u igru. (IDI, n.d.) Netom pred izbore, izraelski zrakoplovi uništili su nuklearni pogon Osirak u Iraku (Havel, 2015) što je vrlo afirmativno utjecalo na Likudovu popularnost. (IDI, n.d.)

Izborna kampanja za deseti saziv Kneseta smatra se jednom od najnasilnijih i najprljavijih u izraelskoj povijesti. Napetost između sefardskih Židova sklonih desnom bloku i aškenaskih

Židova sklonih lijevom bloku, često se kanalizirala kroz upade na izborne skupove, a na kraju je o pobjedniku odlučilo 10 000 glasova razlike (IDI, n.d.)

Izbori su održani 30. lipnja 1981. Izlaznost je bila nešto niža nego ranijih godina i iznosila je 79%, a od čak 31 prijavljene liste, prag je zadovoljilo samo njih 10. Likud je osvojio 48 mandata, a Marah 47. To su ujedno jedine dvije liste koje su osvojile dvoznamenkasti broj mandata. Trećeplasirana je bila vjerska stranka Mafdal koja je pala na samo 6 mandata. (IDI, n.d.) Menahem Begin ponovno je uspio sastaviti koalicijsku vladu koja je ovaj put morala računati na svega 61 ruku u Knesetu. Vladu su uz Likud činili Mafdal, Agudat Izrael, Tehije i novokomponirana stranka orijentalnih Židova Tami (Tradicija izraelskog pokreta) koja se odvojila od Mafdala nakon izbora 1977. (IDI, n.d.)

Tablica 10. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1981.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	718,941	37.11	48
Marah	708,536	36.57	47
Mafdal	95,232	4.92	6
Agudat Izrael	72,312	3.73	4
Hadaš	64,918	3.35	4
Tehija	44,700	2.31	3
Tami	44,466	2.30	3
Telem	30,600	1.58	2
Šinui	29,837	1.54	2
Rac	27,921	1.44	1

Izvori: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1981/> (pristupljeno: 15.08.2021.)

3.2.3. Izbori za 11. saziv Kneseta (1984.)

Drugi mandat koalicijske vlade desnog bloka obilježio je početak Libanonskog rata, veliki prosvjedi protiv intervencije u Libanonu, ali i nastavak gospodarske krize praćene hiperinflacijom i devalvacijom šekela. U ljeto 1983. Menahem Begin povlači se s mjesta premijera i iz političkog života. (IDI, n.d.) Begina je naslijedio Jichak Šamir, no nakon samo par mjeseci zbog političkog pritiska sazvani su prijevremeni izbori.

Izbornu kampanju obilježila su dva pitanja, izraelska vojna prisutnost u ratu u Libanonu te gospodarska kriza. (IDI, n.d.) Prijevremeni izbori za jedanaesti saziv Kneseta održani su u ljeto, 23. srpnja 1984. Broj glasača nastavio je rasti uslijed neprestanog priljeva useljenika iz

različitih dijelova svijeta, pa je tako i na ovim izborima broj glasača u odnosu na prethodne izbore porastao za 100 000. Izlaznost na izbore iznosila je 79%, a participiralo je 26 lista od čega je izborni prag od 1% uspjelo prijeći njih 15. (IDI, n.d.)

Nakon što se Begin povukao iz političkog života, započeli su prijepori unutar Likuda. S druge strane, među vođama opozicije u Marahu je vladalo jedinstvo. Stranke Maraha svoju su izbornu kampanju temeljile na kritikama vladajućih. Ipak, u konačnici su i Likud i Marah zabilježili manji broj mandata u odnosu na prethodne izbore. Likud je s 48 mandata pao na 41 dok je Marah ipak prošao nešto bolje izgubivši samo 3 mandata u odnosu na prethodne izbore što mu je omogućilo tijesnu izbornu pobjedu s 44 mandata u Knesetu. (IDI, n.d.) Na trećem mjestu s 5 mandata pozicionirala se desničarska stranka Preporod (Tehija) generala Eitana, a koja je željela zaustaviti povlačenje sa Sinaja. Vjerska stranka Mafdal pala je na samo 4 mandata, a isti broj osvojile su radikalna ljevičarska stranka Hadaš i novoosnovana stranka sefardskih Židova (Šas). (IDI, n.d.) Najradikalniji zastupnik Kneseta bio je rabin Meir Kahane čija je stranka Ovako(Kah) osvojila 1 mandat. Na istim izborim sudjelovala je i ljevičarska stranka Progresivna lista za mir koja se protivila konceptu Izraela kao židovske države. Kneset je 1985. usvojio izmjene i dopune Temelnog zakona o Knesetu prema kojima se sudjelovanje na izborima zabranjuje listama koje niječu da je Država Izrael država židovskog naroda, njezinu demokratsku prirodu i potiču rasizam. (Havel, 2016)

Pošto niti jedan blok nije uspio sastaviti koalicijsku vladu, dogovorena je vlada nacionalnog jedinstva koja se temeljila na principu rotacije. U praksi su tokom mandata djelovale dvije zasebne vlade. Prvu je vodio vođa laburista Šimon Peres, a drugu vođa Likuda Jichak Šamir. (IDI, n.d.) Zbog velike koalicije s Likudom, stranka Mapam je izašla iz saveza s laburistima i prešla u parlamentarnu opoziciju. (Kasapović, 2010)

Tablica 11. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1984.) .

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Marah	724,074	34.92	44
Likud	661,302	31.90	41
Tehija - Comet	83,037	4.01	5
Mafdal	73,530	3.55	4
Hadaš	69,815	3.37	4
Šas	63,605	3.07	4
Šinui	54,747	2.64	3
Rac	49,698	2.40	3
Jahad	46,302	2.23	3
Progresivna lista za mir	38,012	1.83	2
Agudat Izrael	36,079	1.74	2
Moraša	33,287	1.61	2
Tami	31,103	1.50	1
Kah	25,907	1.25	1
Omec	23,845	1.15	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1984/>(pristupljeno:16.08.2021)

3.2.4. Izbori za 12. saziv Kneseta (1988.)

Politička i gospodarska situacija se za vrijeme trajanja mandata vlade nacionalnog jedinstva stabilizirala. Na vanjskopolitičkom planu, SAD i Izrael su sklopili sporazum o strateškoj suradnji i savezništvu, a u Libanonu su se izraelske snage povukle iz sjevernih krajeva i uspostavile sigurnosnu zonu na jugu. Provedene gospodarske mjere dale su rezultata te se zaustavio rast inflacije koja je 1986. iznosila oko 64%. (Havel, 2015) Međutim, 1987. pokrenuta je Prva intifada, ustanak Palestinaca protiv Izraela dok je u Gazi osnovana teroristička organizacija Hamas. (Havel, 2015)

Izborna kampanja odvijala se u ozračju masovnih nereda Arapa diljem Judeje, Samarije i Gaze, a kampanjom je dominirala rasprava o sudbini okupiranih područja na Zapadnoj obali i u Pojasu Gaze. Kao i na prethodnima, i na ovim izborima politička se scena polarizirala u dva bloka od kojih je desni predvodio Likud, a lijevi Marah. (IDI, n.d.)

Izbori za saziv dvanaestog Kneseta održani su 1. studenog 1988., a porast broja birača u odnosu na prethodne izbore iznosio je čak 300.000. Na izborima je sudjelovalo 27 lista od čega je 15 prešlo izborni prag. (IDI, n.d.) Ovi izbori bili su specifični i po tome što je na njima sudjelovala stranka Mada, prva palestinska stranka u Izraelu koja je nastala bez sponzorstva židovskih stranaka što je označilo početak povijesti samostalnih palestinskih političkih

stranaka. Također, Likud se konačno konstituirao kao jedinstvena stranka (Kasapović, 2010) i na ovim izborima osvojio 40 mandata dok je Marah osvojio 39. Stranka Mapam nakon razlaza s Marah, na izborima je nastupala samostalno i osvojila 3 mandata. Lijeve stranke Rac, Šinui, Hadaš i Progresivna lista za mir zajedno su osvojile 12 mandata. S desne strane stranke Tehije, Comet i Moledet osvojile su 7 mandata, a Šas, stranka sefardskih Židova, kao i vjerska stranka Mafdal neznatno su povećale svoju zastupljenost u Knesetu. (IDI, n.d.)

Nakon izbora, Likud je nastavio s Marah voditi vladu nacionalnog jedinstva, ali bez rotacije premijera. Naknadno su se Šas, Agudat Izrael i Mafdal također pridružili koaliciji. Ipak, zbog izglasavanja nepovjerenje, vlada nacionalnog jedinstva okončana je 1990., pa je Šamir novu vladu sastavio s desnim blokom. (IDI, n.d.)

Tablica 12. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1988.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	709,305	31.07	40
Marah	685,363	30.02	39
Šas	107,709	4.72	6
Agudat Izrael	102,714	4.50	5
Rac	97,513	4.27	5
Mafdal	89,720	3.93	5
Hadaš	84,032	3.68	4
Tehija	70,730	3.10	3
Mapam	56,345	2.47	3
Comet	45,489	1.99	2
Moledet	44,174	1.93	2
Šinui	39,538	1.73	2
Degel Hatora	34,279	1.50	2
Progresivna lista za mir	33,695	1.48	1
Mada	27,012	1.18	1

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1988/>(pristupanje:16.08.2021.)

3.2.5. Mali kritični izbori za 13. saziv Kneseta (1992.)

Kraj 80-ih i početak 90-ih obilježio je najmasovniji useljenički val u povijesti Izraela tokom kojeg se u razdoblju od deset godina oko 750.000 ljudi uselilo iz Sovjetskog Saveza. Razlozi dolaska u Izrael su bili višestruki. Prvo, liberalizirala se emigracijska politika sovjetskih vlasti koja im je dozvolila dolazak, a uskoro je došlo i do kraja Hladnog rata i samim time raspada Sovjetskog Saveza. Ponovno jačanje antisemitizma, ali i politička nestabilnost i pogoršanje

životnog standarda nagnali su veliki broj sovjetskih Židova da novi život potraže na prostoru Države Izrael. (Kasapović, 2010) Socijalni sastav novih useljenika činili su aškenaski Židovi koji su bili starije i srednje životne dobi, dobro obrazovani i sekularni stoga je čitav val nazvan „seljenjem znanja“. No, novi useljenici imali su problem s integracijom u izraelsko društvo te su počeli stvarati vlastita geta odnosno državu unutar države. Velika imigracija dovela je do novog vala europeizacije Izraela i promijenila demografsku sliku društva. (Kasapović, 2010)

Izbori za Kneset održani 23. lipnja 1992. (IDI, n.d.) nisu imali tako dalekosežne posljedice kao izbori 1977., pa se ne smatraju pravim već malim kritičnim izborima. Stranka Likud doživjela je sličnu sudbinu kao i savez Marah petnaest godina ranije. Postoji više faktora koji su doveli do silaska Likuda s vlasti. Prvo, velikim useljeničkim valom iz bivših sovjetskih republika, došlo je do novih pomaka u biračkom tijelu. (Kasapović, 2010). Stvorena je svojevrsna koalicija aškenaskih Židova tradicionalno sklonih laburistima, sekularnih ruskih useljenika koji su se usprkos desnoj profilaciji priklonili laburistima i orijentalnih Židova koji su Likudu zamjerali isto što i laburistima – diskriminaciju izraženu kroz ekonomsko i socijalno zanemarivanje gradova u razvoju. (Kasapović, 2010)

Drugi faktor ticao se „inkubirane traume“ uzrokovane Prvom intifadom koja je za Likud predstavljala ono što je Jomkipurski rat za laburiste. Birači su Likudu zamjerali i nesposobnost te nemogućnost da se nosi s privrednim, socijalnim, pa čak i međunarodnim izazovima. Još jedna sličnost u odnosu na kritične izbore iz 1977. bila je personalizirana kampanja. Dok je Menahem Begin, nekadašnji vođa Likuda svojom karizmom i populističkim narativom čovjeka iz naroda privukao birače 1977. ovaj puta Jichak Rabin, koji je proveo ideološke reforme u Laburističkoj stranci i time otvorio širi birački prostor, po istoj je osnovi stekao prednost spram puno manje dopadljivog Šamira. Naposljetku, međunarodne okolnosti nakon Zaljevskog rata, preferirale su na vlasti političke golubove ispred jastreba. (Kasapović, 2010)

Izborni prag na ovim je izborima podignut na 1,5%, a uvedena je i Hareova kvota i metoda najvećeg prosjeka. Donesen je i Zakon o strankama koji je odredio okvire njihovog osnutka i djelovanja. (Kasapović, 2010) Povećanjem izbornog praga, smanjio se broj stranaka koje su uspjele ući u Kneset. Od 25 lista, prag je uspjelo prijeći njih 10. Na izbore je izašlo 78% birača, a po prvi puta samostalno je nastupila Laburistička stranka (Haavoda) i osvojila 44 mandata. (IDI, n.d.) Likud je pao za 8 mandata u odnosu na prethodne izbore. Trijumfu ljevice doprinuo je i novostvoreni ljevičarski savez Demokratski Izrael (Merec) u kojem su sudjelovale stranke Rac, Mapam i Šinui te je s osvojenih 12 mandata postao treća snaga u Knesetu. (IDI, n.d.) Stranka Tehija povezana s pokretom Guš Emunim nije prešla izborni prag dok je desna

cionistička stranka Comet osvojila 8 mandata. Stranka Mafdal osvojila je 8 mandata, a sefardski Šas 6. (IDI, n.d.)

Koalicijsku vladu na kraju je sastavila Laburistička stranka zajedno s Merecom i Šasom, a uživala je podršku 67 zastupnika u Knesetu. No, vlada nije dočekala kraj mandata jer je premijer Jichak Rabin 1995. godine ubijen na skupu potpore mirovnim procesima. Kratkotrajnu vladu potom je formirao Šimon Perez koji je uz premijersku obnašao i dužnost ministra obrane. (IDI, n.d.)

Tablica 13. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1992.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Laburistička stranka	906,810	34.65	44
Likud	651,229	24.89	32
Merec	250,667	9.58	12
Comet	166,366	6.36	8
Mafdal	129,663	4.95	6
Šas	129,347	4.94	6
Jahadut hatora	86,167	3.29	4
Hadaš	62,546	2.39	3
Moledet	62,269	2.38	3
Mada	40,788	1.56	2

Izvori: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1992/>(pristupljeno:16.08.2021.)

3.3. Umjereni pluralistički sustav (1996. – 2009.)

3.3.1. Izbori za 14. saziv Kneseta (1996.)

Koalicijska vlada lijevog političkog bloka koja je prekinula petnaestogodišnju vladavinu Likuda oblikovala je uz skladu s doktrinom političkih golubova novu vanjsku politiku Države Izrael koja je bila usmjerena ka sklapanju dogovora i postizanju mirovnih sporazuma kako s Palestincima tako i okolnim arapskim zemljama. Zaljevski rat, novokomponirana savezništva sa arapskim zemljama i raspad Sovjetskog Saveza utjecali su na odnos između SAD-a i Izraela te je izraelski donedavni strateški partner sve glasnije počeo zagovarati mirovno rješenje sukoba na Bliskom istoku. (Kasapović, 2010) Na početku mandata koalicijske vlade Jichaka

Rabina u Washingtonu je potpisan povijesni sporazum s PLO-om, poznat i kao Oslo I, kojim je Izrael priznao PLO i pristao da Pojas Gaze i Jerihon na Zapadnoj obali prijeđu pod upravu PLO, dok se PLO obvezao prestat s terorističkim napadima i priznat Izrael u skladu s rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a 242 i 338. (Havel, 2015) Već 1994. godine sklopljen je mirovni sporazum između Izraela i Jordana, a iduće godine dogovoren je novi sporazum Izraela s PLO-om poznat kao Oslo II. No, mirovni sporazumi nisu zaustavili palestinske terorističke napade što je posljedično izazvalo gnjev židovskih ekstremista i dovelo do atentata na premijera Rabina koji je na masovnom skupu potpore mirovnim procesima u Tel Avivu ubijen od strane desničarskog radikala Jigala Amira. (Havel, 2016)

Na izborima 1996. godine, birači su po prvi puta dobili priliku izravno glasati za premijera. Izraelski eksperiment, prvi i jedini u povijesti modernih demokracija, trebao je pripomoći stabilizaciji izraelskog političkog sustava kojeg su mučile slabosti čistih razmjernih izbora poput visoke fragmentiranosti parlamenta, ideološke polarizacije, prevelike moći malih stranaka, teško sklapanje koalicija i disfunkcionalnih vlada. (Kasapović, 2008) Stoga su izravni izbori za premijera trebali povećati legitimitet premijera pa samim time i vlade i političkog sustava. Međutim, reforma je propala jer se birači nisu očekivano prilagodili novim institucionalnim pravilima već su „cijepali glasove“ što je dodatno produbilo krizu političkog sustava. (Kasapović, 2008)

Izbori za četrnaesti Kneset održani su 29. svibnja 1996, šest mjeseci nakon atentata na Jichaka Rabina. Izborima je pristupilo 79% registriranih birača, a natjecalo se 20 lista od kojih je 11 prešlo izborni prag od 1,5%. Prvi izravni izbori za premijera odlučeni su sa samo 30.000 glasova razlike u korist Likudovog kandidata Benjamina Netanjahua pred laburističkim kandidatom Šimonom Peresom. Na izborima za Kneset, pobjedu je odnijela Laburistička stranka sa 34 mandata, čak 10 manje u odnosu na prethodne izbore. Drugoplasirani Likud osvojio je 32 mandata, a savez lijevih stranaka Merez je pao na 9. (IDI, n.d.) Pojavila se i nova politička opcija, stranka Useljenički Izrael (Izrael Baalija) koja je zastupala interese ruske useljeničke zajednice okupivši se oko Natana Šaranskog koji je političku vjerodostojnost stekao aktivističkim radom u Sovjetskom Savezu gdje je proveo i devet godina u Gulagu. (Kasapović, 2010) U svom debitanskom nastupu, osvojili su 7 mandata. (IDI, n.d.)

Vladajuća koalicija sastojala se od Likuda, Mafdal, Treći put, Šas, Jahadut hatora, a među kojima se našla i nova etnička stranka Izrael Baalija. U Knesetu je koalicijska vlada uživala potporu 66 zastupnika. (IDI, n.d.)

Tablica 14. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (1996.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Laburistička stranka	818,741	26.83	34
Likud	767,401	25.14	32
Šas	259,796	8.51	10
Mafdal	240,271	7.87	9
Merec	226,275	7.41	9
Izrael Baalija	174,994	5.73	7
Hadaš	129,455	4.24	5
Jahadut hatora	98,657	3.23	4
Treći put	96,474	3.16	4
Mada	89,514	2.93	4
Moledet	72,002	2.36	2

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s : <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1996/>(pristupljeno: 16.08.2021.)

3.3.2. Izbori za 15. saziv Kneseta (1999.)

U četiri godine Netanjahuova mandata došlo je do zastoja mirovnog procesa, ali i smanjenog obima terorističkih aktivnosti čemu je doprinijela suradnja izraelskih i palestinskih sigurnosnih službi. 1997. Netanjahu i Arafat sklapaju Hebronski sporazum po kojem veći dio Hebrona Izrael predaje Palestinskoj upravi. Po pitanju gospodarstva, Izrael je zabilježio najnižu stopu inflacije u 29 godina u iznosu od samo 7%. (Havel, 2015)

Izbori za Kneset održani su 17. svibnja 1999, a na izbore je izašlo 78% birača. Od početnih 5 kandidata za premijera, bitka se na kraju svela na dva. Jedan je bio Ehud Barak, kandidat novoformiranog saveza ljevice Jedan Izrael (Israel ehat), a drugi je bio Benjamin Netanjahu, aktualni premijer i kandidat Likuda. (IDI, n.d.) Ehud Barak na izborima je pobijedio već u prvom krugu s 56% glasova, ali njegov uspjeh nije pratio i uspjeh njegove platforme. (Kasapović, 2008) Od 30 prijavljenih lista, prag od 1,5% prošlo je njih 15. Jedan Izrael, koalicija koju su činili Laburistička stranka i dvije manje stranke Gešer i Meimad, osvojila je samo 26 mandata odnosno oko 20% glasova. Od tih 26 mandata, 23 je pripalo kandidatima Laburističke stranke što je značilo pad od čak 11 mandata u odnosu na prethodne izbore. (IDI, n.d.) Ni Likud nije prošao bolje. Na ovim izborima osvojili su samo 19 mandata što je 13 manje nego li na prošlim. Veliki pobjednik izbora bila je trećeplasirana vjerska stranka Šas koja je sa 10 mandata skočila na 17. Nacionalna vjerska stranka (Mafdal) zabilježila je pad od 4 mandata

dok je Izrael je naš dom (Izrael Bejtenu), novostvorena stranka desnog bloka koju su činili bivši članovi Likuda i desna frakcija Useljeničkog Izraela, osvojila 4 mandata. Okrnjeni Demokratski Izrael (Merec) bez stranke Šinui osvojio je 9 mandata dok je liberalna, centristička stranka Šinui samostalno osvojila respektabilnih 6 mandata. Arapske stranke nastavile su jačati, a tri liste zajedno osvojile su 10 mandata. (IDI, n.d.)

Usprkos pokušaju da se ojača izraelski politički sustav, izravni izbori za premijera nisu riješili njegove klasične boljke. Kao i ranije, nesrazmjerno veliku ulogu imale su male sektaške stranke sklone ucjenama. (Kasapović, 2008) Koalicijsku vladu činile su uz Jedan Izrael još Merec, Šas, Useljenički Izrael, Stranka centra, Mafdal i ultraortodoksni Jahadat hatora. (IDI, n.d.) Ehudu Baraku trebalo je čak 51 dan da sastavi vladu od šarolike koalicije, no na vlasti se nije održao puni mandat pa su novi izbori za premijera održani 2001. (Kasapović, 2008)

Tablica 15. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1999.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Jedan Izrael	670,484	20.26	26
Likud	468,103	14.14	19
Šas	430,676	13.01	17
Merec	253,525	7.66	10
Izrael Baalija	171,705	5.19	6
Šinui	167,748	5.07	6
Stranka centra	165,622	5.00	6
Mafdal	140,307	4.24	5
Jahudat hatora	125,741	3.80	5
Ujedinjena arapska lista	114,810	3.47	5
Nacionalna unija	100,181	3.03	4
Hadaš	87,022	2.63	3
Izrael Bejtenu	86,153	2.60	4
Balad	66,103	2.00	2
Jedna nacija	64,143	1.94	2

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1999/>(pristupljeno:16.08.2021.)

3.3.3. Izbori za 16. saziv Kneseta (2003.)

Ehud Barak za vrijeme svog mandata želio je obnoviti mirovne procese te je to pokušao ostvariti povlačenjem Izraela iz Libanona. Na poziv američkog predsjednika Clintona otputovao je u Camp David gdje je ponudio Arafatu uspostavu palestinske države, a što je on

na zgražanje prisutnih odbio. Usprkos pobjedi u prvom krugu izbora za premijera, Barak nije imao snažno uporište u parlamentu te je odstupio s vlasti u veljači 2001., a novim premijerom ponovno natpolovičnim brojem glasova postao je Ariel Šaron, stari politički jastreb i novi vođa Likuda. (Kasapović, 2016) Bili su to posljednji izravni izbori za premijera, a usprkos jakoj podršci koju su tri premijera dobivala na izborima, njihove stranke nisu pratile te rezultate zbog čega se uvriježilo mišljenje kako izbori za premijera stvaraju „generale bez vojske“. (Kasapović, 2008) U rujnu 2000. započela je Druga intifada, a nositelji terorizma bili su bombaši samoubojice iz Hamasa, Islamskog džihada i Brigade mučenika Al Akse. Kada je terorističko nasilje eskaliralo, izraelska vojska pokrenula je akciju Obrambeni štit koja je predstavljala svojevrsno poništenje Sporazuma iz Osla. (Kasapović, 2016) Borba protiv terorizma dovela je do usporavanja gospodarskog napretka i ekonomske recesije. (IDI, n.d.)

Izbori za šesnaesti Kneset održani su 28. siječnja 2003., a postotak glasača koji su pristupili izborima pao je na, za izraelske prilike, niskih 68%. Od 27 lista koje su se natjecale na izborima, prag je uspjelo prijeći njih 13. Pobjednik izbora bila je stranka Likud. S osvojenih 38 mandata značajno je poboljšala svoju zastupljenost u Knesetu. (IDI, n.d.) Laburisti su nastavili tonuti te su s 23 pali na 19 mandata. Liberalna stranka Šinui značajno je povećala broj svojih mandata u Knesetu. S debitantskih 6 popela se na 15 mandata u novom sazivu. Usporedbe radi, bivši kolege iz saveza Demokratski Izrael, nastavili su padati te su na ovim izborima osvojili tek 6 mandata. (IDI, n.d.) Stranka sefardskih ultraortodoksnih Židova Šas pala je za 6 mandata, a Mafdal je porasla za 1 mandat u odnosu na četiri godine ranije. (IDI, n.d.)

Vlada formirana nakon izbora počivala je na koaliciji Likuda, Šinuija, Mafdala i saveza malih desnih stranaka Nacionalna unija, a u Knesetu su uživali potporu 68 zastupnika. (IDI, n.d.)

Tablica 16. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2003.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	925,279	29.39	38
Laburistička stranka	455,183	14.46	19
Šinui	386,535	12.28	15
Šas	258,879	8.22	11
Nacionalna unija	173,973	5.53	7
Merec	164,122	5.21	6
Mafdal	132,370	4.20	6
Jahudat hatora	135,087	4.29	5
Hadaš	93,819	2.98	3
Jedan nacija	86,808	2.76	3
Balad	71,299	2.26	3
Izrael Baalija	67,719	2.15	2
Ujedinjena arapska lista	65,551	2.08	2

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2003/>(pristupanje: 17.08.2021.)

3.3.4. Izbori za 17. saziv Kneseta (2006.)

Ariel Šaron potkraj 2003. objavio je plan o jednostranom povlačenju iz Pojasa Gaze i nekih mjesta na Zapadnoj obali što se preklapalo s novom doktrinom američke politike imena Mapa puta o uspostavi palestinske države. (Kasapović, 2016) Šaronov plan izazvao je žustre polemike u Knesetu i raskol u društvu. Mnogi ga likudovci nisu podržavali kao ni izraelska desnica, ali šira javnost jest. To je dovelo do raskola u Likudu iz kojeg je Šaron izašao u studenom osnovavši novu stranku Naprijed (Kadima). (Kasapović, 2016) Nakon toga tražio je od predsjednika da raspusti parlament i zakaže nove izbore koje Šaron nije dočekao jer je početkom 2006. doživio moždani udar od kojeg se više nije oporavio. Na izborima u ožujku, stranku je vodio bivši gradonačelnik Jeruzalema Ehud Olmert. (Kasapović, 2016)

Izbori za sedamnaesti saziv Kneseta često se nazivaju malim kritičnim izborima. Razlog tome je novo veliko pregrupiranje birača, ali ovaj puta u korist novostvorene stranke Kadima. Pobjedu je uspjela zabilježiti preotimanjem velikog dijela biračkog tijela starim strankama u svim sektorima. (Kasapović, 2010) Likud je primjerice u odnosu na prethodne izbore izgubio oko 650.000 glasova ili 2/3 svojih birača. Liberalna stranka Šinui koja je na izborima 2003. uspjela osvojiti čak 15 mandata, na novim izborima nije uspjela prijeći izborni prag.

(Kasapović, 2010) Čak je i dio glasača laburista glasao za novu opciju. Etnička stranka ruskih useljenika Izrael je naš dom (Izrael Bejtenu) osvojila je oko 9% glasova odnosno 11 mandata. (Kasapović, 2010)

Iako je nerijetko svrstavaju u desni politički tabor, Kadima (Naprijed) nije bila klasična stranka desnog tabora. Sam Šaron opisao ju je kao nacionalnu liberalnu stranku odnosno stranku centra, a u koju su uz bivše likudovce pristupili i neki laburisti poput primjerice Šimona Peresa. Stranka je također bila personalistička jer se zasnivala na karizmatškoj pojavi Ariela Šarona. (Kasapović, 2010) U predizbornoj kampanji 2006. dominirala su pitanja vanjske i sigurnosne politike, a stranka je ovdje kapitalizirala smjestivši se između dva tabora, političkih golubova s ljevice i političkih jastreba s desnice. (Kasapović, 2010)

Izbori za Kneset održani su 28. ožujka i na njih je izašlo tek 63% registriranih glasača što je bilo oko 5% manje u odnosu na prethodne izbore. Izborni prag je podignut na 2% da bi se smanjila fragmentiranost stranaka u Knesetu. Na izborima se natjecala 31 lista, a prag je prošlo njih 12. Kadima je osvojila 29 mandata, Laburistička stranka je pala na 19, a Likud je pao na svega 12 mandata izjednačivši se na trećem mjestu sa strankom Šas. (IDI, n.d.) Stranka Gil koja je zastupala interese umirovljenika osvojila je čak 7 mandata što joj je dalo priliku za sudjelovanje u koalicijskoj vladi.

Koalicijsku vladu sastavio je Šaronov nasljednik Ehud Olmert, a činile su je četiri parlamentarne skupine: Kadima, Laburistička stranka, Šas i Gil. Vlada je tako imala podršku 67 ruku u Knesetu. (IDI, n.d.)

Tablica 17. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2006.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Kadima	690,901	22.02	29
Laburistička stranka	472,366	15.06	19
Šas	299,054	9.53	12
Likud	281,996	8.99	12
Izrael Bejtenu	281,880	8.99	11
Nacionalna unija	224,083	7.14	9
Gil	185,759	5.92	7
Jahudat hatora	147,091	4.69	6
Merec	118,302	3.77	5
Ujedinjena arapska lista	94,786	3.02	4
Hadaš	86,092	2.74	3
Balad	72,066	2.30	3

Izvori: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2006/>(pristupljeno: 17.08.2021.)

3.4. Dominacija Likuda i desnog političkog tabora (2009. – 2019.)

3.4.1. Izbori za 18. saziv Kneseta (2009.)

Povlačenjem Izraela, na vlast u južnom Libanonu došao je Hezbolah koji je stasao u organiziranu društvenu, političku i vojnu silu. Istovremeno je u Palestinskoj samoupravi vlast preuzeo Hamas. To je dovelo do Drugog libanonskog rata protiv Hezbolaha, ali i eskalacije raketiranja izraelskih naselja iz pojasa Gaze na što je Izrael odgovorio akcijom Lijevano olovo. (Havel, 2015) Rat protiv Hezbolaha završio je informativnim debaklom što se očitovalo u međunarodnoj kritici zbog stradavanja civilnog stanovništva u Libanau. Biračko tijelo istraumatizirano terorističkim napadima i sukobima koji su se u pravilu pojačavali kako su jačali naponi za sklapanjem mira, počelo se snažno okretati ka političkim jastrebovima i desnom političkom taboru. (Kasapović, 2016) Nije bilo mira niti u vladajućoj koaliciji koju su potresale afere što je dovelo do ostavke premijera Olmerta i stranačkih izbora u Kadimi. Olmerta je zamijenila Cipi Livni, no koalicijski pregovori za sastav nove vlade nisu uspjeli te su raspisani prijevremeni izbori. (IDI, n.d.)

Izbori su održani 10. veljače te je izlaznost neznatno porasla u odnosu na prošle. Od 31 liste, u Kneset je ušlo 12. Kadima je ostala najjača stranka Kneseta osvojivši 28 mandata, jedan manje u odnosu na 2006. Likud je povratio dio svoje glasačke baze te je s 12 mandata porastao na 27. Stranka ruskih useljenika Izrael Bejtenu također je porasla za 4 mandata dok su laburisti

pali na samo 13. (IDI, n.d.) Takav odnos snaga potvrdio je tendenciju okretanja izraelskog društva ka desnom političkom taboru. Židovski dom (Habait hajehudi), stranka nacionalno-religijskog pokreta u svom prvom nastupu osvojila je 3 mandata, a Jahadut hatora osvojila je 5. Arapske stranke Hadaš, Balad i Ujedinjena arapska lista također su nastavile jačati što se očitovalo kroz 11 kumulativno zbrojenih mandata. (IDI, n.d.)

Iako je Cipi Livni očekivala da će kao predstavnica stranke s najvećim brojem osvojenih mandata dobiti pravo prvenstva u pokušaju sastavljanja vlade, predsjednik je mandat dao Benjaminu Netanjahuu, vođi Likuda. (IDI, n.d.)

Vladajuću koaliciju na kraju je činilo 6 parlamentarnih skupina: Likud, Izrael Bejtenu, Laburistička stranka, Šas, Jahadut Hatora i Habait hajehudi a uživala je potporu 74 zastupnik Kneseta. (IDI, n.d.)

Tablica 18. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2009.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Kadima	758,032	22.47	28
Likud	729,054	21.61	27
Izrael Bejtenu	394,577	11.70	15
Laburistička stranka	334,900	9.93	13
Šas	286,300	8.49	11
Jahadut hatora	147,954	4.39	5
Ujedinjena arapska lista	113,954	3.38	4
Nacionalna unija	112,570	3.34	4
Hadaš	112,130	3.32	4
Merec	99,611	2.95	3
Habait hajehudi	96,765	2.87	3
Balad	83,739	2.48	3

Izvori: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2009/>(pristupljeno:17.08.2021.)

3.4.2. Izbori za 19. saziv Kneseta (2013.)

I u periodu saziva osamnaestog Kneseta izraelskom politikom nastavile su dominirati teme iz sigurnosno- obrambenog spektra. Do 2012. izraelski gradovi su bili izloženi raketiranju iz Pojasa Gaze na što je Izrael odgovorio operacijom Stup od oblaka. (Havel, 2015) Politički život obilježila je pojava novih političkih opcija poput stranke lijevog centra Postoji budućnost (Ješ atid) poznate medijske ličnosti i novinara Jaira Lapida. Stranka je otvoreno prihvaćala osnutak

palestinske države, a pretežito se oslanjala na popularnost svog utemeljitelja pa govorimo o nekoj vrsti personalističke stranke. (Havel, 2015)

Izbori za devetnaesti Kneset održani su 22. siječnja 2013., a izlaznost birača iznosila je 68%. Od 32 liste, izborni prag od 2% uspjelo je prijeći njih 12. Vladajuća stranka Likud na izbore je izašla na zajedničkoj listi sa strankom Izrael Bejtenu i osvojila 31 mandat. No, usprkos pobjedi, u odnosu na prethodne izbore lista je izgubila 11 mandata. Laburistička stranka porasla je za 2 mandata u odnosu na prethodne izbore, ali daleko od nekadašnjeg utjecaja u Knesetu. Novostvorena stranka lijevog centra Ješ atid osvojila je impresivnih 19 mandata, no pobjednik izbora bile su religiozne stranke. (IDI, n.d.) Kako piše Havel (2015) u devetnaestom sazivu Kneseta skoro trećinu zastupnika činili su religiozni Židovi. Dio mandata pripao je ortodoksnim strankama poput Šasa i Jahadut hatora, no drugi dio je pripao strankama religijskog cionizma poput stranke Židovski dom (Habait hajehudi) koja je u odnosu na prethodne izbore osvojila 9 mandata više i postala četvrta jakosna parlamentarna stranka. Ovi izbori pokazali su jačanje artikuliranog religijskog cionizma koji se sve više profilirao kao nositelj političkog realizma i aktualizirao sekularni i religijski rascjep u izraelskom društvu. (Havel, 2015) Stranka Kadima koja je još na prošlim izborima osvojila 28 mandata, 2013. je spala na samo 2 mandata, a Cipi Livni na ovim je izborima nastupila s novom strankom centra Pokret (Hatnua) osvojivši 6 mandata. (IDI, n.d.)

Koalicijsku vladu sastavio je vođa Likuda Benjamin Netanjahu, a šaroliku koaliciju su činile stranke Likud, Izrael Bejtenu, Ješ atid, Habait hajehudi i Hatnua. (The Knesset, 2020) Krajem 2014. Netanjahu je raskinuo koaliciju s Ješ atidom što je dovelo do prijevremenih izbora. (Havel, 2015)

Tablica 19. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2013.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud - Izrael Bejtenu	885,054	23.34	31
Ješ atid	543,458	14.33	19
Laburistička stranka	432,118	11.39	15
Habait hajehudi	345,985	9.12	12
Šas	331,868	8.75	11
Jahadut hatora	195,892	5.16	7
Hatnua	189,167	4.99	6
Merec	172,403	4.55	6
Ujedinjena arapska lista	138,450	3.65	4
Hadaš	113,439	2.99	4
Balad	97,030	2.56	3
Kadima	79,081	2.09	2

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2013/>(pristupljeno:17.08.2021.)

3.4.3. Izbori za 20. saziv Kneseta (2015.)

Povod prijevremenim izborima bio je raspada koalicije kojoj je prethodila smjena koalicijskih partnera s ministarskih pozicija: Jaira Lapida (Ješ atida) s pozicije ministra financija i Cipi Livni (Hatnua) s pozicije ministrice pravosuđa. (IDI, n.d.) Kako piše Havel (2015) Izrael je tijekom 2014. zabilježio gospodarske i znanstvene uspjehe kao i porast turizma, no nastavljeno je raketiranje iz Pojasa Gaze zbog čega se pokreće operacija Zaštitni rub. (Havel, 2015)

Izbori za dvadeseti Kneset održani su 17. ožujka 2015. a na izbore se odazvao nešto veći broj birača te je izlaznost u odnosu na prethodne iznosila 72%. Izborni prag dignut je na 3,25%, a od 25 lista, prag je prešlo 10. Likud i Izrael Bejtenu ovaj put su nastupili odvojeno, no to nije naročito naštetilo vodećoj stranci koja je osvojila 30 mandata. (IDI, n.d.) Izrael Bejtenu je osvojio 6 što sugerira da su kumulativno ostvarili i bolji rezultat nego li pred 2 godine zajedničkom listom. Laburisti i stranka Hatnua bivše ministrice Cipi Livni udružili su se u Cionističku uniju i ostvarili 24 mandata. (IDI, n.d.) Kao trećeplasirana snaga u Knesetu pojavila se Združena lista arapskih stranka (Hadaš, Ta'al i Balad) koja je osvojila 13 mjesta. Novoosnovana stranka Kulanu centrističke profilacije bivšeg likudovca Moše Kahlona odlično je debitirala s osvojenih 10 mandata. Ješ atid pao je za 8 mandata, a stranka nacionalno-religijskog pokreta Židovski dom (Habait hajehudi) i ortodoksni Šas kumulativno su osvojili 15 mandata usprkos raskolu u Šasu koji je kumovao nastanku nove opcije Jahad koja je ostala ispod izbornog praga. (IDI, n.d.)

Četvrtu koalicijsku vladu od stranaka na desnom spektru opet je sastavio Benjamin Netanjahu uz pomoć koalicijskih partnera Jahadut hatora, Šas, Kulanu i Habait hajehudi. (Kasapović, 2016)

Tablica 20. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2015.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	985,408	23.40	30
Cionistička unija	786,313	18.67	24
Združena lista arapskih stranaka	446,583	10.61	13
Ješ atid	371,602	8.82	11
Kulanu	315,360	7.49	10
Habait hajehudi	283,910	6.74	8
Šas	241,613	5.74	7
Izrael Bejtenu	214,906	5.10	6
Jahadut hatora	210,143	4.99	6
Merec	165,529	3.93	5

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2015/>(pristupljeno: 17.08.2021.)

3.5. Izraelska politička kriza (2019. – 2021.)

3.5.1. Izbori za 21. saziv Kneseta (travanj 2019.)

Period od travnja 2019. do srpnja 2021. obilježila je nezapamćena politička kriza u Izraelu kada su zbog pat pozicije u Knesetu unutar 2 godine birači čak 4 puta izlazili na izbore. (Plesner, 2021) No, dok su se nekoć u izbornim kampanjama lomila koplja oko socioekonomskih, sigurnosnih ili pak vanjskopolitičkih pitanja, novi izbori postali su svojevrsni referendum o najdugovječnijem premijeru Izraela, Likudovom vođi Benjaminu Netanjahuu. (Plesner, 2021) Kontroverznu ličnost i političkog jastreba za vrijeme kojeg je liberalizirano gospodarstvo i ostvaren ekonomski napredak, ali i ambivalentni odnos sa strateškim partnerom SAD-om, počele su sustizati optužbe za korupciju, trgovinu utjecajem i primanje mita. (Indyk, 2021) Istrage koje su se vodile i rezultirale pokretanjem sudskih postupaka dovele su do podjele političke scene na pro-Bibi i anti-Bibi tabor.

Izbori za dvadeset i prvi Kneset održani su 9. travnja 2019., a na izbore je izašlo 68% birača. Čak 40 lista natjecalo se za mjesta u Knesetu, no izbori prag od 3,25% uspjelo je prijeći njih 11. Rezultati izbora pokazali su da su prvoplasirani Likud i novostvorena centristička stranka Plavo i bijelo osvojile jednak broj mandata, njih 35. (IDI, n.d.) Stranka Bijelo i plavo nastala

je 2 mjeseca prije izbora i nastojala se profilirati kao centristička stranka kojoj je nedostajao jasan ideološki kontekst i koja je pod vodstvom bivšeg general-pukovnika Benija Ganca zapravo prepoznata kao „stranka protiv Bibija“. (Yehudai, 2020) Narativ koji je doveo do neočekivanih koalicija između dojučerašnjih oponentata na ljevici i desnici, Benjamin Netanjahu nastojao je ublažiti pričom o puču i zavjeri takozvane duboke države, političke elite i medija koji ga žele maknuti s vlasti. (Yehudai, 2020) Od ostalih opcija, religijske stranke Jahadut hatora i Šas osvojile su 16 mandata, Izrael Bejtenu 5, a arapske liste kumulativno 10. Laburisti i Merc osvojili su također 10. (IDI, n.d.) Rezultati su sugerirali kako su se birači podijelili između dvije stranke, Likuda i Plavo i bijelo, no vladu niti jedan blok nije uspio sastaviti, pa je Kneset raspušten.

Tablica 21. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (travanj 2019.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	1,140,370	26.46	35
Plavo i bijelo	1,125,881	26.13	35
Šas	258,275	5.99	8
Jahadut hatora	249,049	5.78	8
Hadaš – Ta'al	193,442	4.49	6
Laburistička stranka	190,870	4.43	6
Izrael Bejtenu	173,004	4.01	5
Unija desnih stranaka	159,468	3.70	5
Merec	156,473	3.63	4
Kulanu	152,756	3.54	4
Ujedinjena arapska lista - Balad	143,666	3.33	4

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2019-1/>(pristupljeno:18.08.2021.)

3.5.2. Izbori za 22. saziv Kneseta (rujan 2019.)

Novi izbori održani su 17. rujna, a ovaj puta na izbore je izašlo nešto više birača nego ranije. Na izborima se natjecalo 29 lista, a prag je prešlo njih 9. Za razliku od prethodnih izbora, na ovim izborima stranka Plavo i bijelo uspjela je osvojiti jedan mandat više od Likuda. Izbori su i dalje svjedočili oštru podjelu u biračkom tijelu. Plavo i bijelo osvojilo je 33 mandata, a Likud 32. (IDI, n.d.) Treća snaga u Knesetu postala je združena lista krajnje ljevice koju su činile arapske stranke s 13 mandata. Šas i Jahadut hatora osvojili su 16, a Izrael Bejtenu 8. Na spektru nacionalno-religijskog pokreta pojavila se nova stranka Jamina koju su činile tri stranke desnice predvođene Naftalijem Bennetom, bivšim vođom stranke Habait hajehudi i Nove

desnice. (IDI, n.d.) Laburisti su se udružili sa strankom Gešer na zajedničkoj listi, no uspjeli su osvojiti tek 6 mandata. (IDI, n.d.)

Netanjahu je nastavio voditi Izrael u tranzicijskom periodu, pa iako niti ovi izbori nisu rezultirali novom vladom, ispisala se povijest kada je Ajman Odeh, vođa Združene liste arapskih stranaka najavio da će nakon izbora podržat anti-Bibi koaliciju Benija Ganca. Odeh se nadao da će na taj način doći do pregovora između izraelske i palestinske strane, a koji će rezultirati rješavanjem problema Arapa u Izraelu. (Ghanem, 2020)

Mandat za sastav nove vlade predsjednik prvo dao Netanjahuu, a potom Beniju Gancu. Nakon što je Ganc objavio da nije uspio sastaviti vladajuću koaliciju, predsjednik Rivlin parlamentu je naložio da potraži mandataru koji će biti sposoban dobiti podršku većine ne bi li izbjegli izlazak na treće izbore u manje od godine dana. Situaciju je dodatno začinila objava državnog odvjetnika Mandelblita kako pokreće kaznenu prijavu protiv Netanjahua. (Hincks, 2019) Nakon što nitko nije uspio sastaviti vladu, drugi puta u godinu dana je raspušten Kneset.

Tablica 22. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (rujan 2019.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Plavo i bijelo	1,151,214	25.95	33
Likud	1,113,617	25.10	32
Združena lista	470,211	10.60	13
Šas	330,199	7.44	9
Izrael Bejtenu	310,154	6.99	8
Jahadut hatora	268,775	6.06	7
Jamina	260,655	5.87	7
Laburistička stranka - Gešer	212,782	4.80	6
Demokratska unija	192,495	4.34	5

Izvori: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s : <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2019-september/> (pristupljeno:18.08.2021.)

3.5.3. Izbori za 23. saziv Kneseta (2020.)

Treći izbori unutra godinu dana održani su početkom ožujka 2020. Na izbore je izašlo 72% birača, a od 29 lista, prag je uspjelo prijeći njih tek njih 8. (IDI, n.d.) Nastavila se svojevrsna pat pozicija unutar izraelske političke arene. Usprkos pokretanju kaznene prijave protiv aktualnog premijera i činjenice da mu je suđenje trebalo početi samo 2 tjedna nakon izbora, Netanjahu je s Likudom uspio pobijediti i osvojiti 36 mandata. U isto vrijeme, zemlju su zahvatili i masovni prosvjedi protiv aktualnog premijera. (Yehudai, 2020)

Plavo i bijeli osvojili su 33 mandata, no anti-Bibi blok je ovaj puta dobio potporu većeg broja potencijalnih partnera, pa je Ganc dobio priliku prvi pokušati sastaviti vladajuću koaliciju. No, raniji planovi o formiranju koalicije između lijevog centra i arapske Združene liste su propali. Združena lista dobila je 15 mandata dok je savez laburista i Mereca osvojio 7. (IDI, n.d.) Šas i Jahadut hatora ponovili su raniji rezultat kao i stranke nacionalno-religijskog pokreta.

Paralelno s političkom krizom, čitav svijet pa tako i Izrael zahvatila je ona pandemijska. U takvim okolnostima, Ganc se odlučio na neočekivan korak i koaliciju s Likudom. U travnju, godinu dana od početka političke krize sastavljena je koalicijska vlada koju su činile stranke Likud, Šas, Jahadut hatora i savez Plavo i bijelo. No, vladajuća koalicija potrajala je kraće od godinu dana. Zbog neslaganja u brojnim područjima kao i nemogućnosti da se dogovore oko proračuna za 2020. i 2021., novi izbori dogovoreni su za 23. ožujak 2021. (The Knesset, 2020)

Tablica 23. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2020.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	1,352,449	29.46	36
Plavo i bijelo	1,220,381	26.59	33
Združena lista	581,507	12.67	15
Šas	352,853	7.69	9
Jahadut hatora	274,437	5.98	7
Laburisti-Gešer-Merc	267,480	5.83	7
Izrael Bejtenu	263,365	5.74	7
Jamina	240,689	5.24	6

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: [https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2020-1/\(18.08.2021.\)](https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2020-1/(18.08.2021.))

3.5.4. Izbori za 24. saziv Kneseta (2021.)

Na novim izborima stranka Ješ atid odlučila je nastupiti odvojeno od saveza Plavo i bijelo koji se kompromitirao pristankom na koaliciju s Likudom što se odrazilo i na rezultate. Masovni prosvjedi protiv Netanjahua su se nastavili, kao i sudski procesi. Netanjahu je tako postao prvi izraelski dužnosnik kojem je započelo suđenje za vrijeme aktivnog mandata. (IDI, n.d.)

Na izborima održanim 23. ožujka 2021. izlaznost je iznosila 67%, a od 38 lista, prag je prešlo njih 13. Likud je i na ovim izborima izašao kao izborni pobjednik, no osvojio je 6 mandata

manje nego li na izborima u ožujku 2020. Drugoplasirana je bila stranka Ješ atid televizijske zvijezde Jaira Lapida dok je savez Plavo i bijelo osvojio tek 8 mandata. Šasu i Jahadut hatora, koalicija s Likudom i Plavo i bijelim nije naštetila jer su zadržali isti broj mandata kao i na prethodnim izborima. Jamina, Izrael Bejtenu i Laburisti osvojili su svaki po 7 mandata. Od arapskih stranaka, Združena lista i Ujedinjena arapska lista osvojile su 10 mandata. (IDI, n.d.)

Paradoksalno, najbolju šansu za novi mandat, Netanjahuu je ponudila Ujedinjena arapska lista dok je nekadašnji koalicijski partner Izrael Bejtenu bio spreman udružiti snage s ljevičarskim Merecom i laburistima u micanju Netanjahua s vlasti. (Plesner, 2021)

Vladajuću koaliciju naposljetku je sastavilo 8 lista širokog ideološkog raspona, no zajedničkog cilja – svrgnuti Netanjahua i Likud s vlasti. Šaroliku koaliciju čine lijeve stranke Merc i Laburisti, centristički savez Plavo i bijelo, desne frakcije Izrael Bejtenu i Nova nada te Ujedinjena arapska lista. (Zilber, 2021) Dogovorena je i rotacija premijera. Premijersku dužnost trebao bi vršiti Naftali Benet, vođa Jamine do rujna 2023. nakon čega bi ga trebao zamijeniti Jair Lapid. Nakon dvogodišnje političke blokade, 13. lipnja prisegnula je nova koalicijska vlada uz vrlo tanku većinu od samo 61 ruku podrške u Knesetu. (Staff, 2021)

Tablica 24. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2021.)

LISTA	BROJ GLASOVA	%	MANDATI
Likud	1,066,892	24.19	30
Ješ atid	614,112	13.93	17
Šas	316,008	7.17	9
Plavo i bijelo	292,257	6.63	8
Jamina	273,836	6.21	7
Laburistička stranka	268,767	6.09	7
Jahadut hatora	248,391	5.63	7
Izrael Bejtenu	248,370	5.63	7
Religijski cionizam	225,641	5.12	6
Združena lista	212,583	4.82	6
Nova nada	209,161	4.74	6
Merec	202,218	4.59	6
Ujedinjena arapska lista	167,064	3.79	4

Izvor: Rad autora prema The Israel Democracy Institute preuzeto s: [https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2021/\(18.08.2021.\)](https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2021/(18.08.2021.))

4. ZAKLJUČAK

Izraelsko je društvo primjer pluralnog, heterogenog društva koji čine različite skupine koje se međusobno razlikuju po identitetskoj, vrijednosnoj i interesnoj osnovi. Neprestani naseljenički i useljenički valovi u periodu prije i poslije osnutka države, presudno su utjecali na demografiju izraelskog društva, dodatno ga usložnjavajući sa svakim novim useljeničkim valom. Stoga danas govorimo o pet društvenih rascjepa od čega se četiri manifestiraju na razini židovske zajednica, a peti, najdublji oblik rascjepa odnosi se na povijesni sukob Židova i Arapa.

Temelje židovske države organizirali su sekularni Židovi Aškenazi kroz Jišuv. Na prostor povijesne Palestine stizali su kroz četiri alije iz svih dijelova Europe. Razlozi tih migracija sadržani su u rastućem antisemitizmu, kasnije i holokaustu, te kroz ideje cionističkog pokreta koji je krajem 19. stoljeća na temeljima racionalizma, sekularizma i novokomponiranog židovskog nacionalizma artikulirao državotvorne ambicije židovskog naroda. Stoga se zasluge za nastanak Države Izrael pripisuju lijevim, radničkim elitama i pionirima Jišuva koji su svoj židovski dom gradili na temeljima egalitarizma i socijalizma, a što ih je dovodilo u sukob s religioznim Židovima koji su se isprva oštro protivili projektu židovske države smatrajući ga bogohulnim.

Kroz rezultate parlamentarnih izbora u prvih trideset godina možemo pratiti ciklus uspona i padova stranaka tzv. radničkog cionizma. Političkom arenom u tom periodu dominirale su stranke lijevog političkog tabora, s posebnim naglaskom na povijesnu stranku Mapai. Sekularna, centristička stranka, u ekonomiji je zagovarala mješovitu privredu, a na vanjskopolićkom planu nastojala ostvariti međunarodno priznanje i suživot sa zemljama u okruženju. No, univerzalističke vrijednosti u iskušenje su dovodili neprestani arapsko-židovski sukobi što se vremenom počelo odražavati i na stranačku strukturu i rezultate izbora. Na planu unutarnje politike, politički se kompromis nastojao ostvariti socijalističko-vjerskim koalicijama. Velika prednost vjerskih stranaka pred primjerice marksističkim i prosovjetskim Mapamom bila je ta što se nisu miješale u ekonomsku politiku, no zato nije bila rijetkost da se koalicija razvrgne oko nekog vjerskog pitanja. Izlaznost na izbore je bila vrlo visoka i kretala se oko 80% što upućuje na svijest Izraelaca o važnosti društvenog angažmana. U predizbornim kampanjama su pretežito dominirale socioekonomske teme. Vremenom su migracije počele otežavati ekonomsku situaciju pritiskom na državne resurse, a nisu pomagali niti neprestani arapsko-židovski sukobi. Dojam je kako su ratovi uvelike i utjecali na popularnost ili detronizaciju pojedinca i političkih opcija. Šestodnevni rat u tom smislu predstavlja svojevrsnu prekretnicu nakon koje započinje novo poglavlje u povijesti židovske države. Naime, religiozni

Židovi zatečeni ishodom rata počinju prihvaćati cionističke koncepte države. Od novih tema nameće se i sudbina okupiranih područja nakon rata te su sve glasnije stranke desnog tabora koje zagovaraju politiku stvaranja židovskih naselja na osvojenim područjima. Njihova popularnost naglo raste nakon Jomkipurskog rata koji je ostavio veliku traumu na židovski narod zbog razmjera ratnog stradanja i nepripremljenosti elita. Politička scena se radikalizira, a politika koja je izgradila Izrael doživljava poraz.

Prvo veliko pregrupiranje birača događa se na izborima 1977. nakon kojih dolazi do transformacije iz sustava s dominantnom strankom u dvoblokovski. Vladajućoj političkoj eliti zamjeraju se afere, kljantelizam, nesposobnost te dolazi do sveopće zasićenosti s tri desetljeća dugom dominacijom laburista. Tragom eskalacije palestinskog terorizma, ali i osjećaju napuštenosti od međunarodne zajednice, dolazi do promjene u židovskoj religijsko-političkoj misli i jačanja religijskog cionizma kao i desnog političkog tabora. Stvara se savez konzervativnog Heruta i Liberalne stranke koji će iznjedrili Likud. Prelazak u dvoblokovski sustav doveo je do polarizacije političke arene na političke jastrebove i golubove odnosno desni i lijevi politički tabor. Nove teme koje se nameću u ovom periodu tiču se sigurnosne i vanjske politike. Najveći prijepori vodili su se oko sudbine okupiranih područja i rješavanja palestinskog pitanja gdje je desni tabor zagovarao isključivu politiku prema palestinskom pitanju i branio naseljavanje okupiranih područja dok je lijevi tabor bio skloniji kompromisima, mirovnim procesima i nije isključivao nastanak palestinske države. Podrška desnom bloku pretežito se temeljila na sefardskim religioznim Židovima dok potpora lijevom potiče od sekularnih aškenaskih Židova. Raspadom Sovjetskog saveza dolazi do velikog useljeničkog vala koji značajno europeizira i mijenja demografsku sliku izraelskog društva, a što se onda odrazilo i na izbore.

Sredinom 90-ih događa se ambiciozniji pokušaj izborne reforme ne bi li se smanjile slabosti izraelskog političkog sustava poput visoke fragmentiranosti, velike ideološke polariziranosti, prevelike moći malih stranaka, disfunkcionalnosti vlada i dugog perioda tvorbe koalicijskih vlada. Uvode se izbori za izravno biranje premijera koji nisu pridonijeli stabilnosti sustava jer su birači na izborima „cijepali glasove“ što je pridonosilo efektu tzv. „general bez vojske“, jakih političkih figura na premijerskim pozicijama koji nisu imali adekvatnu podršku u Knesetu. Zasićenošću dvjema stožernim strankama desnice i ljevice dolazi do pojave novih stranaka te se otvara prostor na centru što vodi ka rastakanju dvoblokovskog i stvaranja umjerenog pluralističkog sustava.

U periodu od 2009. do 2019. dominiraju Likud i desni blok i čini se kako ponovno svjedočimo transformaciji u sustav s dominantnom strankom. Razloge treba tražiti u novoj samopercepciji izraelskog društva. Nakon neuspjeha mirovnih sporazuma čije bi sklapanje obično pratila dodatna eskalacija terorizma i nasilja, primjetno je okretanje biračkog tijela ka političkim jastrebovima. Rezultati izbora sugeriraju kako je koncept političkih golubova potrošio političku vjerodostojnost, a kao novi nositelji političke moći nameću se nacionalno-religijski pokreti koji zagovaraju politički realizam. No, za razliku od vremena dominacije lijevog tabora, značajno se uvećao broj stanovnika Izraela, ali i smanjila izlaznost na izbore koja se danas kreće između 60 - 70%.

Recentnu političku prošlost obilježila je politička kriza vezana uz dugogodišnju vladavinu kontroverznog izraelskog premijera i vođe Likuda, Benjamina Netanjahua. Od travnja 2019. do ožujka 2021. Izraelci su na izbore izlazili čak četiri puta koji su se pretvorili u svojevrsni referendum za i protiv Benjamina Netanjahua protiv kojeg su pokrenuti i sudski procesi zbog korupcije i trgovine utjecajem. Čitav period obilježili su i masovni prosvjedi građana. Sve to je dovelo do novih populističkih opcija, ali i miješanja stranaka iz desnog i lijevog tabora, nepomirljivih razlika u brojnim pitanjima, ali ujedinjenih u cilju rušenja Netanjahua. U lipnju 2021. potvrđena je nova vlada. Čini je široka ideološka koalicija sazdana od stranaka krajnje desnice, centra pa do krajnje ljevice, ali koja je uspjela u naumu, pod svaku cijenu ukloniti Netanjahua s vlasti.

Pregledom parlamentarnih izbora od 1949. do 2021. uočljivo je kako se razmjerni izborni sustav od samih početaka suočava s brojnim slabostima i izazovima među kojima je jedna od najvećih parlamentarizacija brojnih malih stranaka čiji utjecaj u koalicijskim vladama često nije razmjernan izbornim rezultatima, a što utječe na stabilnost vlada. Kroz godine se tome probalo doskočiti različitim pokušajima izbornih reformi koji su se, izuzev neuspjele konstitucionalne revolucije, uglavnom svodili na mijenjanje izbornog praga i metoda raspodjele mandata. Razlog tome leži u izrazitoj heterogenosti društva zbog koje predstavljenost u Knesetu ima prednost ispred stabilnosti vlada pošto razmjerni izbori omogućavaju veću parlamentarnu zastupljenost različitih društvenih skupina. Nedefinirane granice također su razlog zašto je teško transformirati izborni sustav. Na kraju, tri su faktora presudno utjecala na strukturu i transformaciju izraelskog društva što se moglo uočiti kroz rezultate parlamentarnih izbora, a to su migracije, ratni sukobi i međunarodni politički kontekst. Okolnosti u kojima se nalazila židovska država neprestano suočena s prijetnjom uništenja mijenjala je odnos političkih aktera, ali i samog društva prema socioekonomskim, vanjskopolitičkim i sigurnosnim temama. Useljenički valovi, pogotovo nakon stvaranja države

te raspada Sovjetskog saveza, utjecali su na dinamiku i strukturu društva te pojavu novih političkih opcija koje su donedavno igrale na strani političkih realista. Svakako ne treba zanemariti globalne političke trendove koji nisu zaobišli niti Izrael te su također oblikovali društvenu atmosferu i posljedično izbore. Što nosi budućnost i je li ideološki najšarenija koalicija dosad najava nove faze izraelskog društva ili tek mjera očajnika, pokazat će vrijeme.

POPIS LITERATURE

1. DaDon, K. (2016). Židovstvo, zapovijed o sjećanju, obitelji i životu - Jasminka Domaš (prir.), Glasovi, sjećanja, život. Prilog istraživanju povijesti židovskih obitelji, Zagreb, Biakova –Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj, 2015, 356 str.. *Nova prisutnost*, 14 (2), 322-325. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/161523> (20.08.2021.)
2. Ghanem, A. (2020, 23. siječnja). Israel's Joint List Has a New Strategy: But Vision, Party, and Partners Stand in the Way of Success. *Foreign Affairs*. Preuzeto s: <https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2020-01-23/israels-joint-list-has-new-strategy> (20.08.2021.)
3. Havel, B. (2013). Sekularizam i nastanak Države Izrael, *Političke analize*, 4(15), 12-18. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/142438> (20.08.2021.)
4. Havel, B. (2015). *Pregled povijesti Izraela od Abrahama do moderne Države*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus d.o.o.
5. Havel, B. (2016). Izrael. U M. Kasapović (ur.), *Bliski istok: politika i povijest* (str. 109-160). Zagreb: Fakultet političkih znanosti
6. Hincks, J. (2019, 21. studeni). Israel May Be Headed for Its Third Election in a Year. Here's What Happens Now. *Time*. Preuzeto s: <https://time.com/5735639/israel-elections/> (20.08.2021.)
7. Indyk, M. (2021, 15. lipanj). The End of the Netanyahu Era: Can Israel's New Coalition Overcome His Legacy? *Foreign Affairs*. Preuzeto s: <https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2021-06-15/end-netanyahu-era> (20.08.2021.)
8. Israel Central Bureau of Statistics (2020). *Population of Israel on the Eve of 2021*. Preuzeto s: <https://www.cbs.gov.il/en/mediarelease/Pages/2020/Population-of-Israel-on-the-Eve-of-2021.aspx> (20.08.2021.)
9. Kasapović, M. (2008). Izravni izbori premijera: slom izraelskog eksperimenta. *Društvena istraživanja*, 17 (6 (98)), 1071-1087. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/31150> (20.08.2021.)
10. Kasapović, M. (2010). *Politički sustav i politika Izraela*. Zagreb: Politička kultura
11. Plesner, Y. (2021, 13. srpanj). Can Israel's New Center Hold?. *Foreign Affairs*. Preuzeto s: <https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2021-07-13/can-israels-new-center-hold> (20.08.2021.)

12. Staff, T. (2021, 27. srpanj). After all-day debate, Knesset cements Bennett-Lapid rotation in law. *The Times of Israel*. Preuzeto s: <https://www.timesofisrael.com/after-all-day-debate-knesset-cements-bennett-lapid-rotation-in-law/> (20.08.2021.)
13. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1949 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1949/> (20.08.2021.)
14. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1951 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1951/> (20.08.2021.)
15. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1955 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1955/> (20.08.2021.)
16. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1959 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1959/> (20.08.2021.)
17. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1961 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1961/> (20.08.2021.)
18. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1965 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1965/> (20.08.2021.)
19. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1969 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1969/> (20.08.2021.)
20. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1973 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1973/> (20.08.2021.)
21. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1977 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1977/> (20.08.2021.)
22. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1981 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1981/> (20.08.2021.)
23. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1984 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1984/> (20.08.2021.)
24. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1988 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1988/> (20.08.2021.)
25. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1992 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1992/> (20.08.2021.)
26. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1996 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1996/> (20.08.2021.)
27. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 1999 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/1999/> (20.08.2021.)

28. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 2003 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2003/> (20.08.2021.)
29. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 2006 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2006/> (20.08.2021.)
30. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 2009 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2009/> (20.08.2021.)
31. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 2013 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2013/> (20.08.2021.)
32. The Israel Democracy Institute (n.d.). *About the 2015 Elections*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2015/> (20.08.2021.)
33. The Israel Democracy Institute (n.d.). *2019 April*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2019-1/> (20.08.2021.)
34. The Israel Democracy Institute (n.d.). *2019 September*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2019-september/> (20.08.2021.)
35. The Israel Democracy Institute (n.d.). *2020*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2020-1/> (20.08.2021.)
36. The Israel Democracy Institute (n.d.). *2021*. Preuzeto s: <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/elections/2021/> (20.08.2021.)
37. The Knesset (2004). *The Knesset History: Factional and Government Make-Up of the Second Knesset*. Preuzeto s: https://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist2_s.htm (20.08.2021.)
38. The Knesset (2009). *Lexicon of Terms: Lavon Affair*. Preuzeto s: https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/lavon_eng.htm (20.08.2021.)
39. The Knesset (2015). *The Knesset History: Factional and Government Make-Up of the Nineteenth Knesset*. Preuzeto s: https://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist19_s.htm (20.08.2021.)
40. The Knesset (2021). *The Knesset History: Factional and Government Make-Up of the Twenty-Third Knesset*. Preuzeto s: https://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist23_s.htm (20.08.2021.)
41. Zilber, N. (2021, 2. lipanj). Bibi Is Dethroned. *Foreign Policy*. Preuzeto s: <https://foreignpolicy.com/2021/06/02/netanyahu-israel-elections-new-government/> (20.08.2021.)

42. Yehudai, O. (2020). Ideology or Ethnicity? The Israeli Political Crisis. *Origins*, 13(9).
Preuzeto s: <https://origins.osu.edu/article/israeli-political-crisis-netanyahu-gantz>
(20.08.2021.)

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Grafikon 1. Ustroj vlasti u Državi Izrael	12
Tablica 1. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle izborni prag (1949.)	16
Tablica 2. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle izborni prag (1951.)	17
Tablica 3. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1955.)	19
Tablica 4. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1959.)	20
Tablica 5. Prikazi rezultata izbora za liste koje su prešle prag (1961.)	22
Tablica 6. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1965.)	23
Tablica 7. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1969.)	24
Tablica 8. Prikaz rezultata za sve liste koje su prešle prag (1973.)	26
Tablica 9. Prikaz rezultata izbora za sve stranke koje su prešle prag (1977.)	28
Tablica 10. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1981.)	29
Tablica 11. Prikaz rezultata izbora za sve liste koje su prešle prag (1984.)	31
Tablica 12. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1988.)	32
Tablica 13. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1992.)	34
Tablica 14. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (1996.)	36
Tablica 15. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (1999.)	37
Tablica 16. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2003.)	39
Tablica 17. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2006.)	41
Tablica 18. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2009.)	42
Tablica 19. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2013.)	44
Tablica 20. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2015.)	45
Tablica 21. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (travanj 2019.)	46
Tablica 22. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (rujan 2019.)	47
Tablica 23. Prikaz izbornih rezultata za sve liste koje su prešle prag (2020.)	48
Tablica 24. Prikaz izbornih rezultata svih lista koje su prešle prag (2021.)	49